

Een wijze van lev/zen. Een verhalend essay van een tijdgenoot van Poot, Feith en Gagarin.

R.A. Cornets de Groot

Een wijze van lev/zen werd in 1969 als bibliofiele publicatie uitgegeven door de Mouette Press in Oxford, Engeland. Het was de tweede titel in het fonds van deze door Cornets de Groots vriend Wim Meeuws opgezette uitgeverij. Het indrukwekkende 'Colofoon' vermeldt de volgende gegevens:

"*Een wijze van lev/zen*", door R.A. Cornets de Groot met een originele houtsnede door Hanns H. Heidenheim en een illustratie in de tekst door Faber Heeresma verscheen in een beperkte oplage van 333 exemplaren, waarvan:

- 12 exemplaren op Hollands Van Gelder & Zonen papier. De houtsnede speciaal gedrukt op Japans Ouda papier door de kunstenaar zelf op diens handpers. In half klafsleer met de zijden en schutbladen van Japans crème Natsume papier. Gesigneerd door auteur en kunstenaar. Genummerd I - XII
- 295 exemplaren op Burgundia papier.
- 26 exemplaren op Burgundia papier, niet bestemd voor de handel, aangeduid door de letters A - Z.

Het werd gezet door de firma L. Bourdeaux-Capelle in Dinant, gezet in New Times Roman.

Het verscheen bij de Mouette Press in Oxford. Juli 1969.'

Niet alleen de uitgever, ook Cornets de Groot zelf had hoge verwachtingen van de uitgave. Het verhalend essay, gesitueerd in de 18e eeuw en verteld door een 'uit de gevestigde orde verdrevene', was provocerend genoeg met expliciete seks, een vertoog over 'het gebruik van grove woorden', en bovendien een felle repliek op een tegen Cornets de Groot gericht stuk van prof. dr. A.L. Sötemann ('A.S. Lötermann') in de *Nieuwe Taalgids*. Het zou, zo spiegelde Cornets de Groot zijn uitgeversvriend voor, allerwegen stof doen opwaaien, waarop druk na druk zou volgen, en mogelijk zelfs tot Kamervragen aanleiding kunnen geven.

De werkelijkheid besliste anders, en de correspondentie tussen beiden die hier eveneens wordt gegeven, laat zich min of meer lezen als Elsschots *Kaas*. Wat een hoogtepunt in Cornets de Groots schrijverschap had moeten worden, blijkt achteraf de inleiding tot zijn steeds geïsoleerder positie in de literaire wereld, die onder invloed van de destijds nieuwe mode van de *close reading* geen gunstig klimaat bood voor de eenheid tussen leven en lezen die hij voorstond.

De Mouette Press is later opgegaan in [Thornton's Bookshop](#) en wordt nog steeds door Wim Meeuws gedreven. Ik dank hem hartelijk voor de door hem bewaarde correspondentie, de drukproeven en ander materiaal. Het hier aangeboden facsimile is gecreëerd op basis van nummer IV van de twaalf gebonden exemplaren. Doordat het boekje in Engeland werd uitgegeven berust een exemplaar bij de British Library; de antiquarische waarde ervan is momenteel ongeveer 70 euro (juni 2006). Voor een inhoudelijke introductie op de tekst en een weergave van de tekst in HTML-formaat zij verwezen naar de Bloemlezing onder Lichamelijke taal.

R. A. CORNETS de GROOT

Een wijze van le v/z en

*Een verhalend essay van een tijdgenoot
van Poot, Feith en Gagarin.*

Mouette Press - Oxford

Een wijze van le v/z en

Voor Herwig Leus

11/11

R. A. CORNETS de GROOT

Een wijze van le v/z en

*Een verhalend essay van een tijdgenoot
van Poot, Feith en Gagarin.*

Mouette Press Oxford 1969

« Men dient in te zien dat het uitgebreide en het beknopte hetzelfde beoogen »

[EPICURUS]

M'n koetsier onder de lantaarn tegen de muur in slaap gesukeld, moest ik wakker schoppen : we waren zeker nog een paar dagen reizen van huis. Zijn ogen nog uitwrijvend, spande hij de paarden in. Op, naar de volgende kroeg, dacht ik. In zo'n koets hield ik het niet langer uit dan drie kwartier, hooguit een uur.

— « Jan », zei ik, wijzend met de stok, « wat heb je op die muur getekend ? »

— « O », zei Jan, « dat is een hoefijzer, meneer ».

— « Een hoefijzer ! En al die haren, Jan ? »

— « Dat zijn toch geen haren, heer. Het zijn guirlandes, klimop, bloemen, lauweren, een vijgeblad... ».

— « Je hebt er iets bij geschreven, Jan, wat staat daar ? »

— « Kut », zei hij plomp. « Er staat kut, maar het *is* een hoefijzer. Ik heb lang moeten wachten, heer. Men verveelt zich, men tekent iets, men voelt zich betoverd. Er gebeuren erger dingen, waar u niet kwaad om wordt, — en dan : dit brengt geluk ».

— « Geluk ? Gelul bedoel je. Waar jij toch niet aan denkt, als ik ik je alleen laat ! »

Als ik bezopen ben, heb ik het gevoel zowel dogmatisch als didactisch te moeten zijn. God is God ten slotte en als God God is, is de wereld de duivel. Eén is : zich eindeloos splijten en gespletenheid baart duizend dingen : een duizelingwekkende val in de diepte — een reeks aan het eind waarvan ik sta, met aan de oorsprong mijn Heer : hoe zou ik mezelf kunnen betreuren, zonder, onrechtzinnig, ook de boze te betreuren ? Hoe zou ik Hem loven, zonder mezelf tegen zijn wil uit te leveren aan de gevallen engel die deze aardkloot werd ? Helaas, de wereld spreekt in mij — wie ben ik, dat *ik* de koetsier het rechte pad moet wijzen ? Een voorzichtig man hoedt zich voor wat de natuur getekend heeft, en natuurlijk gaan zulke symbolische dingen vanzelf. Laatst nog ikzelf : toen ik me naar Ma-

riante liet rijden, betrapte ik me erop de duim tussen twee vingers te hebben gestoken, volkomen gedachteloos. Want toen de gedachten kwamen, zat ik haar al onder de rokken. Nader tot U, dacht ik en ik stond opeens zover niet meer van Hem af, God nee, er was geen enkel verschil tussen haar en mij en Hem — mij hoeft niemand het wonder van de transsubstantiatie ooit te verklaren.

De volgende kroeg, zei ik, met een tong, zwaarder dan mijn benen. De uitzonderlijkste reizen zijn deze, waarbij men zich niet verplaatst. Ik heb wel es de wens, nooit de vrees gekend, waanzinnig te zullen zijn.

In de reiskoets lees ik een libel tegen mij gericht en tegen mijn wartaal. Het is waar, dat ik helder zie als ik schrijf, maar er zijn lezers die zich door de zekerheden van hun opleiding laten bedotten. Dat ze professoraal tegen mij polemiseren bewijst nog niet dat ze van hun stupide vooroordelen te bevrijden zouden zijn. Lang lezen deed ik dan ook niet : het rijtuig slingerde zo, dat de letters van het papier werden geschud. En ik had slaap. Het was stikwarm bovendien. « Een koffijhuis », dacht ik, en : « als ik wakker raak, is daar een koffijhuis ». Maar ik raakte niet wakker. Ook had ik niet het gevoel, dat ik sliep. Op de vloer lagen letters : De Geleerde Man, De Sotte Man. Naam van de zojuist verlaten pleisterplaats. Een vriendelijk plaatsje, maar niets te beleven. Conclusies op waarnemingen gegrond, zei ik. Toen we er kwamen, moest Jan nodig weg. « Kniebandjes losmaken, heer », zei hij (Met kniebandjes aan kan een paard niet hard lopen). Aan de toog achtergebleven hoor ik twee mannen aan, die Urinaal en Raasbol heten :

U. — « Weet jij dat God dubbelslachtig is ? »

R. — « God ? God is abstract ».

U. — « Ik bedoel : Israëls God ».

R. — « Ha, maar dat valt uit de bijbel niet op te maken. Iedereen weet dat Mozes en de profeten moeite genoeg hebben gedaan Hem los te maken van iedere menselijke voorstelling. Volgens hen is God onvoorstelbaar en volgens de theologen, die Hem niet voor niets de Voorzienigheid noemen vandaag de dag, ook. Alleen uit apocriefe boeken zou je een dubbelslachtig wezen van God kunnen maken, maar wie leest die onzin nou ? »

U. — « Mijn stelling volgt uit een van de eerste verzen uit Genesis : « God schiep de mens naar zijn evenbeeld. Man en vrouw schiep hij ze ». God is zonder twijfel èn man èn vrouw.

R. — » Dat kun je niet zeggen. Als man en vrouw één waren (hij steekt zijn duim tussen twee vingers) dan kun je zeggen : dat is een beeld Gods. In hun gescheidenheid tonen ze hun onvolkomenheid. Maar God is volkomen. «

U. — « God verenigt mannelijke en vrouwelijke elementen, is dat soms goed ? »

R. — « Dat kan. Waar heb je het voor nodig ? »

U. — « Ik ben op zoek naar een maan met een pik. Maar wanneer vind je die ? »

R. — « Wanneer de maan drie tuiten heeft... ».

Toen wierp ik een blik door het raam en zag nog net hoe Jan, met aan elke arm een blondje, de dijk afschoof, achter de wilgen, en, om erger te voorkomen, wierp ik de kastelein een handvol geld toe, hup ! de dijk af, Jan achterna.

— « Wat bedoel je met kniebandjes losmaken, Jan ? » vroeg ik in opperste verbazing. « Helaas, heer », antwoordde hij. « Fortuna is me kwaadgezind. Zij zond me deze twee op m'n weg ».

— « Drommels, Jan », zei ik. « Laat ik je van ze verlossen. Als ze 't me vragen, neem ik ze mee ».

Ze vroegen het, niet met de mond, maar met van zulke ogen, als waarin men wanhopig verzinken gaat als in een leegte. Met haarwegslingerende bewegingen van het hoofd, en met klaterend gelach, dat de wind jaloers wegdroeg, een verre echo tegemoet.

— « Lieve meisjes », zei ik, « ik bied je een glas en opgewekte praatjes. Laat deze satyr zijn wandeling voltooien, en verdrijf m'n verveling, ginds in *De geleerde man* ». Ik bood ze een arm en begeleidde ze naar een tafeltje binnen, dat de waard juist aan het lappen was.

— « Kastelein », zei ik, « ik heb hier twee verrukkelijke wezentjes, weggelopen uit Gods hand, maar ik ken ze niet ».

— « O, laat ik es kijken, UE », riep hij, en, ze opnemend, vervolgde hij, « Ik ken ze wel, en vertrouw me als ik zeg, dat u hier in de buurt moeilijk twee bedrevener en toch zo onbedorven meisjes zou kunnen hebben ontmoeten. De hemelse onschuld, meneer, — brengt u ze toch boven als men u bidden mag, en wat mag ik u schenken ? Constance drinkt port, evenals Carla ».

— « Hebben jullie zo'n goede naam ? » vroeg ik opgetogen. We volgden de waard naar een kamer, waar hij de gebefte fles ontkurkte en de glazen volschonk. We dronken elkaar toe en spraken onzin ; ik bevond mijn miniharem zo onbedeesd als ik maar wilde en had het aan mogelijkheden niet ontbroken, zeker zouden ze met het gebod in Ezechiël 17 : 16 de draak hebben gestoken om mij een plezier te doen : hoe goed wisten ze met de vingers overweg als het erom ging de venusprikkel de hulde te brengen die ze toekwam ! Ik verheugde me om het bekende in het vreemde : een déjà-vu van iets dat nooit gezien was ; ze waren bovennatuurlijk, die twee : sterren, planten, dieren. Ik speelde met illusies en tastbare realiteiten, en ik wist waar en hoe ik de meest verheven hartstochten in ze op kon roepen.

Wat ik van mezelf kende, ging onder in wat hier als naakte waarheid tevoorschijn kwam, miraculeus gemixt, een duim tussen twee vingers, een goddelijke hermafrodit, de oude éénvoudige natuur hersteld, met de mogelijkheid tot talloze nieuwe hybridische verbindingen : een menselijke chemie, een cifra waarbij vergeleken het teken 69 in het niet verzonk. Allen tegelijk, rumor in casa, met vallen en opstaan, dacht ik nog, maar aan opstaan viel, wat mij en Constance betrof, maar al te spoedig al niet meer te denken. Alleen Carla bleef onstuimig, en verstoord vragend wat er van h aar worden moest, hield ze door het open raam een toevallige jongeling aan, met wie ze zich een ogenblik later zonder zorg om ons in bed wierp : das Naturell der Frauen ist so nah' mit Kunst verwandt !

Een maan met een pik, — de maan volgt het rijtuig op de voet. Ken ik het nog, *Um Mitternacht* ?

Gelassen stieg die Nacht ans Land,
Lehnt tr aumend an der Berge Wand,
Ihr Auge sieht die goldne Wage nun
Der Zeit in gleichen Schalen stille ruhn...

(Eduard M orike)

En werkelijk klinkt een kerkklok in de verte. Als we niet gauw voortjakkeren vinden we geen rustplaats meer vannacht, maar waar vind ik een maan met een pik ? In ons land niet gauw, denk ik. *De maen bij Endymion* : een maagd. En nochtans ! Die saters in dat gedicht : wezens, evenals de nimfen, onmiddellijk uit de chaos ontstaan — hoe ongescheiden man en dier waren zij, die, m et de nimfen de actieve en passieve vermogens van de godheid belichaamden, de prima materia vormden waaruit de mens geboren worden zou, indien die maar bezielde zou worden door het wezen Gods.

Helaas, de goden zijn jaloers. Poot wist het wel en zei het ook in *Mars en Venus beddepraet*. Maar ziet *De verliefde Venus* die ik dagelijks aanroep eindelijk de kans vrij, zwemt dan niet — ten gevolge van haar liefde — het omgelegen land in dartelheit en vreugt ? Reien zich niet eerst dan de nimfen hand aan hand ? Wanneer dat gebeurt, verliest de eeu van gout zijn glans — deze eeuw waarin kommer en ellende niet bestaan en de aarde alles *uit zichzelf* voortbracht. Die eeuw is voorbij, we weten het. Hoezeer dan deze waarin de nimfen ontstonden ? En geen van beide tijdperken zijn voorlopig te verwezenlijken, de saters ten spijt.

't Geil vier brandde onbegrenst.
't Is lichtelijk te gissen
Wat dit gebroetsel wenscht,

zegt Poot van hen. Maar Diana's liefde had alleen effect op Flora's rijk, zoals men weet :

De bloemen aen den top
Des berregs, loken op...

Haar liefde bleef voor het hogere vruchteloos, en niet omdat zij het zegt : « Loopt, geitevoeten » (AvD*), of omdat de dichter dië uitdrukking bezigt (CMG*), maar omdat die woorden de lezer in de mond worden gelegd : voelt hij zich niet solidair met Diana, wie het niet om bevruchting is te doen ? De saters vertegenwoordigen hier dan ook allermist de primairseksuele, louter lichamelijke, sensuele liefde, waarvan in de *Beddepraet* sprake is. Zij symboliseren integendeel het vermogen tot voortplanting en groei : wie twijfelt aan hun onschuld ? En, kregen ze de kans, deze saters, de wereld zou gered zijn, een nieuwe gouden eeuw begonnen — de mens zou het paradijs bewonen — maar goden zijn jaloers.

De geleerden zullen het wel weer niet met me eens zijn, maar de drie gedichten *Beddepraet*, *De verliefde Venus* en *De maen bij Endymion* voeren niet alleen tot een climax die in het laatste gedicht te vinden zou moeten zijn. Ze vormen bovendien een drieluik, waarvan het midden de ware tuin der lusten voorstelt en de twee zijpanelen de alternatieven. Zo staat ook in onze geest de moeder tussen hoer en maagd. De breuk in de volheid is onze corrupte goden te wijten : één nimf in het derde gedicht had allen gered... Diana dus, — een maagd. Maar zeker geen Priapische Artemis, — geen maan met een pik. En tòch, die maan met drie tuiten ! De taal laat het denkbeeld toe : nooit zal iemand subliem kunnen denken als zijn taal niet in staat is het sublieme tot uitdrukking te brengen.

De maan, voor de etymoloog een mannelijk woord, voor de mytholoog een godin. Wat weten we van de etymologie van dit woord ?

maan vgl. onfrank., osaks., ohd. *mâno*, ofries, oeng, *môna*, onoors *mâni*, got. *mêna*, te vergelijken met lat. *mensis*, gr. *mèn* « maand », lit. *menuo* « maan » Af te leiden van de idgerm. wortel *mê* « meten » ; de maan is dan de « tijdmetr », wat hij inderdaad van de vroegste tijd geweest is : de Germanen berekenden de tijd naar nachten, zegt reed Tacitus en ja, Um Mitternacht bevestigt dat de Duitsers 't — in poëzie — nog steeds doen. Ze moraliseren óók, zoals Matthias Claudius :

Sieht ihr den Mond dort stehen ?
Er ist nur halb zu sehen
Und ist doch rund und schön.

Schijn bedriegt, dus, maar desondanks : geen pik.
En Kinkel ? Gottfried Kinkel ?

* zie inleiding, C.M. Geerars, *De minnezangen van Hubert Korneliszoon Poot*.

In gleichem, festem Gleise
Der goldne Wagen geht...

Keller dan, over de maan :

Der nach verlornen Strahlen jagt,
Ist er der Sonne Ährenleser ?

Zo spreekt Keller, Gottfried Keller over hem en vindt al ineens een beroep dat, sinds Ruth, gelijk men weet, door vrouwen uitgeoefend wordt : bij Keller is de maan al bijna een vrouw !

En Hölderlin ?

Sieh ! und das Ebenbild unsrer Erde, der Mond
Kommet geheim nun auch, die Schwärmerische, die Nacht kommt.

Langs slinkse wegen maken Keller en Hölderlin van de maan een vrouw. Van twee tegengestelde polen een mnl. en een vrl. vindt een gelijktijdige beweging plaats naar een punt waar noodzakelijk een hermafrodiet moet ontstaan, maar g.v.d. — waar is die dan ?

En ook de wagen verlaat de hoofdweg nu en houdt al plotseling stil voor een herberg *De twee maenen*. « Hei, hallo, » hoor ik Jan schreeuwen, en in weerwil van het reeds zo late uur, is er na enige tijd grendelgeschuif en in de openklappende bovendeur tekent zich een boevenafschrikkend gelaat onder een slaapmuts af. « Is het hier zo vol ? » vraag ik de waard in de gelagkamer, terwijl ik over onder dekens liggende landlopers stap. Maar nee, daar is nog een kamer, zegt hij, — « volgt u dus de keukenmeid die daar wacht, met de kaars al in de hand ; intussen zorgt Jan wel voor de paarden. » En waar ik me niet bidden laat, en haar integendeel volg, en op de voet volg, ontgaat het me niet, hoezeer haar rokken één fluisterende dankbetuiging zijn aan voor onvoorstelbaar genot geschapen heupen. En zie haar in mijn kamer over de tafel reiken om een plaats voor het licht : lijkt dan het keurslijf niet iets ruimer, die boezem niet iets witter, juist daar waar men donker vermoedt ? Men vindt een goudstuk, nietwaar, reeds blikkert het in het licht, en, ei, is niet die boezemstrook nog veel toegeeflijker ? Ze loenst, onmerkbaar welhaast, maar haar wondermooie ogen krijgen daardoor iets van dat hongerig-stompzinnige waar men voor door de knieën gaat. En daar weet ze het toch nog uit te brengen : « Maak niet een eerlijk meisje verlegen, heer. »

— « Wat nou », zeg ik : « een mooie meid zou in een herberg eerlijk zijn ? »

Helaas, zegt zij, ze ziet geen kans te blijven, men is wakker, men let op haar, en ze houdt er ook niet van, zegt ze, deze Annet, met die ogen, ze houdt er niet van, mag ook de zoom van haar on-

derrok naar verhouding al evenveel gerezen zijn, als de zoom van het décolleté gedaald. Het ware prettiger, meent ze, als zij haar terughoudendheid kon laten varen, indien ik slechts beloofde evenzo met mijn vooruitstrevendheid te zullen handelen. We spreken het af, ofschoon ik er weinig heil in zie, — met drie kwartier, een uur zal ze wederom zijn, als allen slapen. Met een klap op haar billen laat ik haar gaan, en nauwelijks wil ik de koffer in, of daar valt mijn oog op een exemplaar van de NTG ! De NTG ! Voedstervader van mijn jeugd ! Het tijdschrift met oog voor details, kleinigheden, onaanzienlijkheden, onzichtbaarheden, het tijdschrift dat het immateriële van materie voorziet !

Dat werkt aan de boompjes alsof er in het geheel geen bos bestond ! 't Is een oud nummer, zie ik, de 2^e aflevering van de 61^e jaargang : van '68 dus nog. Maar een blik op de inhoud leert me dat de alom gevreesde A.S. Lötermann weer danig van leer trekt, op de blz. 104 tot 107, en wel in een tractaat over de motieven tot het ongemotiveerd gebruik van grove woorden, een artikel dat merkwaardigerwijs een eigenaardig licht werpt op de wetenschappelijke achtergronden van deze criticus en op 's mans allerminst wetenschappelijke karakter ! Lezen we dat, waarde lezer, want, gelijk Samuel Johnson volgens Boswell al zei, niets is te gering voor zo onbeduidend een schepsel als de mens. Het is door onze aandacht voor kleine dingen dat we ons de grote kennis kunnen vergaren om zo min mogelijk in kommer en zoveel mogelijk in geluk te leven. Ach, ook zij leven in deze siècle des petites — gelukkige Boswell ! Een der eerste Europeanen die er een guru op na hield ! En wat voor één ! Eén die het zeggen kon en zei : dat een verlangen naar kennis een natuurlijke trek is van de mens : iedereen die niet verloederd is, zou alles op willen offeren om zich kennis te verwerven !

Lezen we dus, waarde lezer, dit tractaat, volgen we Johnsons raad, en houden we ons daarentegen doof voor de woorden van Faust, wiens kennis immers tot niets leidde, gelijk hij dat zelf vast moest stellen, alvorens Mefisto hem te hulp schoot...

Onderzoek naar de motieven tot het ongemotiveerd gebruik van grove woorden.

In het nederlands vindt men grove woorden onder werkwoorden, bijvoeglijke naamvoorden, bijwoorden en zelfstandige naamwoorden.

Grove werkwoorden en van grove woorden afgeleide werkwoordsvormen treden op in drie afzonderlijke functies, en wel :

- 1) ter aanduiding van het hebben van geslachtelijke gemeenschap (fiekken, neuken, naaien, etc.)
- 2) ter aanduiding van een beslist vast te stellen onhandigheid (bv. Wat sta je daar te pielen, jongen ?)

3) ter aanduiding van kletsen, zwammen, praatjes verkopen, etc. (bv. Hij lult maar zo'n beetje).

Opmerking verdient dat woorden als lullen, pielen, kloten etc. nooit worden benut als de eerste functie van grove werkwoorden wordt benut in een uitdrukking. Bij de derde functie daarentegen verdient het onze aandacht dat daar maar één uitdrukking gebezigd wordt : wèl : hij lult, maar nooit : hij pielt, hij kloot. Daarentegen vinden we : wat een gepiel, wat een gekloot, wat een gelul. De primitieve psycholoog die in ons schuil gaat, heeft inmiddels al besloten dat zwetsen, zwammen etc. een typisch vrouwelijke aangelegenheid is, en het bevreemdt hem dan ook, na enig nadenken, dat voor deze specifiek onmannelijke vorm van vrijetijdsbesteding nooit van de grove aanduiding van vrouwelijke geslachtsorganen gebruik wordt gemaakt voor de vorming van een bruikbaar werkwoord. Blijkbaar zijn remmende factoren in het geding, — maar van welke aard zijn ze ? Redenen om subtiel te zijn, of niet beledigend voor de vrouw heeft iemand die toch van plan is zich grof uit te drukken, allerminst.

Stellen we het volgende rijtje op :

ga je naaien ?
ga je fieken ?
Wat zit jij te pielen !
Wat zit jij te kloten !
Jij lult maar zo'n beetje

en vragen we naar de betekenis, dan is het duidelijk dat bij de eerste twee zinnen de letterlijke betekenis der woorden van toepassing is. Om volledige helderheid deelachtig te worden op het stuk van de zin dier woorden is het grijpen naar een woordenboek genoeg — althans bij wijze van spreken. De aanschouwelijkheid is hier het grootst : iemand die ons de betekenis van het woord « naaien » duidelijk wil maken, kan volstaan met ons van die handeling een demonstratie te geven, als hij daartoe ten minste te verleiden is. In de twee volgende zinnen is die aanschouwelijkheid al een stuk minder ! We zien bij het gebruik van het woord *pielen* in het geheel geen piel ! We zien hoogstens twee linkerhanden bezig, maar niet met een mannelijk lid. Bij de eerste twee voorbeelden *zien* we dus — althans ons voorstellingsvermogen werkt er zonder mankeren ; bij de twee volgende zinnen *dòen* we alsof we *zien*. De laatste zin uit ons rijtje is volmaakt onaanschouwelijk. Hier kunnen we ons niets bij voorstellen, als we er niet van op de hoogte zijn dat in het Nederlands het woord « lult » opgevat moet worden in de zin van « zwamt » (of een synoniem daarvan). « Lult » kan eenvoudig niets anders betekenen, — vervangingsproeven tonen het aan :

jij kookt maar zo'n beetje
jij bouwt maar zo'n beetje
jij zwamt maar zo'n beetje

Vraag een Nederlander welke zin van toepassing is op *jij lult maar zo'n beetje*, en hij zal de laatste zin aanwijzen.

We mogen zeggen dat onze voorbeelden een zekere graad van aanschouwelijkheid veroorzaken bij degenen die de woorden hoort of leest. De eerste twee voorbeelden hebben een aanschouwelijkheidspercentage van tegen de honderd, de volgende twee aanzienlijk minder, het laatste voorbeeld heeft een percentage van nul komma nul. We mogen zeggen : de betekenis is in de eerste twee voorbeelden letterlijk te nemen, in de twee volgende figuurlijk, maar in het laatste voorbeeld is de voorstelling loos. Het is die loosheid die de oorzaak is van het feit, dat de grove aanduiding van vrouwelijke geslachtsorganen niet in een werkwoord benut wordt ter aanduiding van de activiteit « kutpraatjes verkopen ». Men volstaat eenvoudig met dit ene werkwoord lullen als men kletsen bedoelt. Alle andere grove uitdrukkingen die eveneens deze zin hebben, moeten als neologismen worden beschouwd ; maar ze zijn dun gezaaid, en, komen ze voor dan stijgt het aanschouwelijkheidspercentage niet gering ! Zo vond Du Perron het werkwoord « moerneuken » en de daarvan afgeleide vorm « gemoerneuk ». Ook door versterking van de betekenis « je lult » wordt de aanschouwelijkheid een handje geholpen, bv. « je lult uit je nek » of « je lult uit je nekharen ». De aanschouwelijkheid is hier niet meer nul komma nul, maar volledig is ze toch niet : op het niet belichte deel van het netvlies van ons innerlijk oog blijft de voorstelling blind.

Bijwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Een bekend Haags onderwijsinspecteur demonstreerde eens de woordarmoede van wat in zijn ogen « volkskinderen » waren aan de hand van het volgende taallesje :

zo ... als gras
zo ... als sneeuw
zo ... als een paard

en zo voort ! Men herinnert zich de bedoeling : op de stippelijntjes vult men de bijpassende woorden in : dus : groen, blank etc.

Maar iemand vulde overal het woord « lullig » in, hij zal wel een tien hebben gehad. Het voorbeeld toonde mij iets anders dan de inspecteur voorzweefde, en wel dit : dat grove bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden *overal* bij kunnen staan : « een lullige rotmeid », « Lientje, doe niet zo lullig ».

Het feit dat zulke woorden overal bij kunnen staan, toont dat ze van hun aanschouwelijkheid zijn beroofd. Bijgevolg is letterlijke toepassing onmogelijk.

Zelfstandige naamwoorden.

Deze functioneren vaak als scheldwoorden voor mensen of die-

ren, en als zodanig zijn ze vaak in aansprekingen opgenomen : « Hee, lul, kijk es uit ! » Mogelijk is hieruit het gebruik ontstaan sommige mensen met een naam te karakteriseren : Jan Lul, Lulletje Rozewater, van welke laatste naam ook een Latijnse vorm bestaat, die — omdat het Latijn is — moeilijk als *grof* kan worden beschouwd. Maar echte bijnamen zijn die aanduidingen van een persoon toch niet, — daartoe is het gebruik te incidenteel en op te veel personen van toepassing. Ook bij de zelfstandige naamwoorden is de aanschouwelijkheid ver te zoeken. De letterlijke betekenis blijkt alleen wanneer het woord inderdaad slaat op de zaak of handeling die het noemt. Dit woordgebruik is bij de « volkskinderen » van onze inspecteur heel normaal : in het algemeen kennen zij de Latijnse benamingen der mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen niet. Hen, die deze namen wèl kennen, klinken de volkse namen grof in de oren, ook als de spreker niet bedoelt grof te zijn. Zolang geen opzet tot kwetsen aantoonbaar is, is het het beste het air van beschaving dat een handjevol Latijn ons verschaft, maar op te geven. Zo'n houding maakt ons toegankelijk voor een boel mensen en voor een hoop literatuur die vaak ten onrechte onze ergernis opwekken. We zullen moeten bedenken dat een literatuur, die geen plaats geeft aan het gewone taalgebruik van gewone mensen, zich buiten de gemeenschap plaatst, en daardoor geen beeld kan geven van wat in die gemeenschap leeft.

Met dit pleidooi voor het gewone grove woord is een meer gecultiveerd gebruik van het grove woord uiteraard niet veroordeeld. Ik wees al op het ingeburgerde gebruik van de naamgeving *Lulletje Rozewater*. Dit inburgeren is er oorzaak van dat zulke woorden vervlakken. Veel aanschouwelijker dan deze laatstgenoemde naam is dan ook de Latijnse vorm *Penis Aqua Rosa*. Zo gauw de neiging er is om het vulgaire te esthetiseren, dient de mogelijkheid tot het vinden van neologismen zich aan, en het is alweer Du Perron die wij hier als voorganger mogen begroeten, sinds hij als pseudoniem voor zichzelf de naam verkoos van Kloot van Neukema, een kennelijk Friese, dus on-Hollandse naam. Zeer vaak worden grove woorden met een exotisch sausje overgoten, — dat hoeft niet altijd Latijn of Fries te wezen, en de namen hoeven niet altijd op dieren of mensen te slaan. Aardrijkskundige namen schijnen zich in het bijzonder voor dergelijke aardigheden te lenen, bij voorbeeld :

naaiekkere folls (Lucebert), ipv. Niagara Falls ;

Tittmoning en Pielenhofen (Vestdijk), plaatsnamen in *Een alpenroman* ;

Titimakoe en Poepjanknor (Harry Mulisch), plaatsnamen in *Wat gebeurde er met sergeant Massuro ?*

Ook hier zit geen opzet tot kwetsen achter en ook hier doen we er verstandig aan begrip op te brengen voor de welopgevoeden die met de welopgevoedheid de draak steken en daardoor eerder aan

de kant staan van de onopgevoeden dan aan die van de mensen die vinden dat welopgevoedheid een hoogst serieuze zaak is.

Ziedaar enige gedachten neerdalen in onze geest, zich vasthechten in ons gemoed. En nog hebben ze zich niet zo geordend dat we ze vinden kunnen te allen tijd, of de lichte tred van het meisje is hoorbaar op de gang, en al aanstonds glipt ze binnen in haar eenvoudig en weinig opwindend nachtgoed dat tot de hals gesloten is. Ik help haar zich bij en tegen me aan te vlijen. Ik help haar de strikjes los te trekken, opdat het ook mij gerieflijker wordt, en inmiddels zit ze weer recht, geschokt, het goed van haar schouders gegleden, en staart, staart, naar de opsteker die zij veroorzaakt, alsof ze zo iets nog nooit heeft gezien. En « nooit gezien ? » vraag ik dan ook, en zij : « Nee, nooit. » « Drommels, meid, hoe oud ben je dan wel ? » zeg ik en ze is vijftien en altijd nog maagd, en niet van plan daar iets aan te veranderen, naar het zich laat aanhoren. Ik vertel haar meisjes van 12, 11, nee 10 jaar te hebben ingewijd, maar ik mag al blij zijn als ze me alleen maar klaar maakt. « Lullig », zucht ik, — en zij : « o, maar lullig is een lelijk woord ». Zonder ook maar één moment haar ogen af te wenden van de oorzaak van haar betovering, schikt ze zich weer tegen me aan, en vind ik ze : de tweelingen van een ree. Ik leg uit, aan de hand van wat ik me daardoor van het artikel herinner, dat ze geen gelijk heeft.

— « Het vulgaire », zeg ik, « past bij het gewone. Bij het ongewone past het dat het vulgaire wordt geëstetiseerd. » Vraagteken, — war-taal, — pseudodiepzinnigheid !

— « Kijk », zeg ik. « Iemand gaat naar de Alpen en stelt daar het landschap gelijk met een vrouw. Een zuivere. Of een strenge. Of een hoer. Akkoord ? »

— « Nee ».

— « Uitstekend. Dat is bij voorbeeld Moeder Aarde ».

— « Ja, ja, moeder aarde, natuurlijk ».

— « Goed. Dan kun je toch begrijpen dat iemand zo'n alpendorp Tittmoning noemt, of een kampong op Nieuw Guinea Titimakoe ? Tiet, dat kun je wel nagaan, dat is de moeder al ».

En alsof ook zij de moeder was, begin ik als een kind aan een van haar karmijnrode tepels te zuigen, en zie haar nu toch eens, hoe ze zich voorover buigt en zich begint te strelen : een kittelaar, lang als mijn pink !

— « Dat is gewoon idioot », zegt ze sidderend. « En Titicaca dan ? »

— « Ja, het is een personificatie. Je bent een vreemde. Je wilt je de vijandige omgeving vertrouwd maken. Je bent een kleine jongen, dat is je moeder, — daar wil je dus ook één mee zijn ». Ik neem het strelen van haar over : het is langer dan mijn pink : « Je gaat dat veroveren. Daarom is je taal agressief. Maar ook bezwerend. Je geeft de naam. Maar die is eigenlijk alleen voor ingewijden toegankelijk.

Die naam openbaart iets over die plaats op aarde. Maar misschien nog meer over jou. Wat zegt het van de na-oorlogse generatie die een bikini bikini noemde ? »

— « Hoe kan ik dat weten ? », prevelt ze. Ze spuwt zich in de hand en wrijft het vocht langs de tot barstens toe gespannen verlosser der mensheid.

— « Daar werd moeder aarde door de hemel verkracht, lieve kind ; in '46, in Bikini werd moeder aarde genaaid, ontzaglijk genaaid ! »

— « Genaaid ? »

— « Water, veranderd in vuur ! Een rots, de lucht in geblazen ! »

— « Drommels, jongen, je maakt me bang ».

— « Genaaid ».

— « Genaaid ».

— « We naaien de wereld kapot, lieve meid ».

— « We naaien de wereld aan flarden... ».

En zo gebeurt, zonder het nuttig en aangenaam gebruik van Jans zweep, waar ik al even aan had liggen denken. Een gramme roe maakt niemand goed, denk ik maar. Als ze verdwijnt, merk ik aan de omtrek van het haantje op de toren, dat de nacht over zijn dieptepunt heen is ; de maan hangt er iets bleker bij, maar een pik ! Waar haal ik een pik vandaan voor dat malle ding ?

Het komt me voor dat ik in mijn betoog tegen Annet ten onrechte alleen maar sprak van moeder aarde en de zoon geen blik waardig achtte. Maar iedereen weet dat Tittmoning héél dicht bij Pielenhofen ligt, aangezien moeder aarde een minnaar heeft : een autoritaire vaderfiguur. Of een zoon. Of een zoon, die vader werd. Zijn eigen vader. Een zichzelf verwekkende zoon.

In Pielenhofen en Tittmoning nog gescheiden, zijn aarde en minnaar één in Bikini, deze hermafrodiet, dit verre Zuidland van onze eeuw. Want soms wordt een punt in de wereld als heilig beschouwd wanneer daar een knaap zijn *twinsoul* vond in een meisje. Iedereen heeft, ergens, zijn Tittmoning, haar Pielenhofen, een plekje grond dat aanspraak maakt op zegen. Daar *is* de priapische moeder aarde dus, en zou dan de maan, das Ebenbild unsrer Erde, geen hermafrodiet kunnen zijn ?

Bij onze speurtocht naar de maan met pik kàn moeder aarde misschien nog een paar goede diensten verrichten — laten we haar niet te spoedig in de steek !

Leef lang in blij herdenken voort,
Gewijde stond ! Geheiligd oord !

zegt mijn lijdichter Staring van de Wildenborch in *Herdenking*. In sex zijn woorden oorden, en in onze tijd is bij voorkeur niet the girl next door dezelfde als the only girl in the world. Wat wil men ? Men zweert het huwelijk af, meisjes trekken een jongenskiel aan, laten

zich langs een laken uit het raam zakken en gaan aan de haal met zo'n stakker die in haar zijn zusterziel gevonden heeft — voor hoe lang ? De bordelen puilen uit van de zusterzielen. Pure liefde ! Uit liefde zit de ene helft van het wereldzielental de andere op zijn ziel. En als zo'n zusterziel nu eens niet bereikbaar is ? Als ze liever haar Vader gehoorzaamt en een of andere slappe lul trouwt in plaats van zich te laten schaken — wat komt er dan van de broederziel terecht ?

Geen hol. Bijna is de *Julia* van Rhyvis Feith daar een voorbeeld van, en reeds daar is een wereldreis al niet meer genoeg ! Schrei, schrei, mijn ogen, — bloed voor tranen : Mijn voet vindt nergens hier meer rust...

Maar wie zal van u vergen, waarde lezer, dat gij de *Julia* lezen gaat, tegen uw zin, wijl uw bevattingsvermogen geen ruimte heeft voor zo huilerig een man in een tijd die daarentegen vrouwen voortbrengt wier geest ze het recht op tranen ontzegt ? Zoudt ook gij willen weten in hoeverre het lijden en het ongeluk van geboren te zijn u zelfs welgevallig zouden kunnen wezen, gij hoefde niet méer te doen dan u te bevrijden van uw vooroordelen : schrei, als u een man bent, en, zijt ge een vrouw — verlicht uw gemoed door uw geest. Laat niets dat als onnatuurlijk geldt u ervan weerhouden juist die neigingen van uw ziel tot ontplooiing te brengen die de maatschappij zo verdomd graag zag doodgedrukt. Verdom het de maatschappij te aanvaarden zoals die is : ook zij aanvaardt u niet, helaas, wie ge ook zijt. Maar keren we terug tot de *Julia*, dit boek, dat gij weigert te lezen, en sta me toe u van het begin ervan althans een indruk te geven in een vorm die in later eeuwen hopelijk de algemeen aanvaarde voor literatuur zal zijn (zie pag. 20).

Zie op deze *Julia*, geknield niet alleen voor die bank van zonden, maar ook terneergeslagen, en toch vol hoop, getuige deze bede, dit nauw merkbaar verzet tegen haar Vader, — een bede, die tegelijkertijd overgave is aan die Hoger Vader, die haar trouwens, terzelfderstond en terzelfderplaatse haar twinsoul schenkt : deze Eduard. En bedenk, dat deze Eduard straks door haar vader afgevozen zal worden, dat zij buigen zal voor die vaderwil, die ogenschijnlijk de wil ook is van die Hoger Vader — tot blijkt dat die laatste — maar dan is het naar aardse maatstaven berekend al lang te laat — het toch bij haar en Zijn eerste keuze houdt, — wankelt hier dan niet even het droit divin ? Is het niet of God zijn plaatsvervanger op aarde onmerkbaar haast, in de steek laat ? En is het niet of *Julia* haar plicht tegenover haar vader niet gehéél na moest komen, wijl zij, óók zij, rechten heeft als mens, onvervreembare rechten, die God haar verzekert, haar boze vader en diens rijke huwelijkscandidaten ten spijt ? Jawel, zo is het, en het is nog wel erger ook. Want een *redelijke* religie, een religie zonder wonder, zo een als waar wij nu al geruime tijd van dromen, blijkt zonder wonder niet te kunnen. Het droit naturel, het is óns recht en een dat we ons nooit meer zullen laten ontstelen, zomin als Feith, die kennelijk op

IN HET DIEPST VAN 'T WOUDE WAS EENE GROOTE KOM, WIER MIDDEN DE ENIGSTE
 VERLICHTE PLEK VAN DIT GEHEELE BOSCH WAS — VOOR LANG HAD HIER MIJNE
 HAND EENE GEMAKKELIJKE RUSTPLAATS VAN ZODEN GEMAAKT • • • • •

vaders niet erg gesteld is, die zich van hen afwendt, en die in de droom, maar dan ook daar alleen, de vriendelijke, paradijselijke natuur vond, met Eva en al. Sluiten ook wij daarom, nu Annet wenend verdween, de ogen, en geven we ons over aan de reeds zo lichte nacht — deze, die de mijmering begunstigt en een zekere ordeloosheid van het denken, waaraan men zich niet zonder genoeg overgeeft, al wenen alle meisjes.

Ik werd laat wakker, maar vond in de gelagkamer ten minste geen lopend volk meer. Aan een tafel zat een jongeman in justaucorps en kniebroek, maar bedolven onder een cape. Ik liet hem een jichtaanbrengend glas port brengen, waarna hij zich bekend maakte als Odilio X. Wat zo'n operaheld hier moest, dacht ik. Maar hij herinnerde me er aan dat deze avond om 12 uur precies de zonnende zou plaats vinden, en dat hij van plan was in een nabijgelegen dorp het ritueel van de Sintjansnacht bij te wonen. « Men zegt », zei hij, « dat tijdens deze nacht de ziel het lichaam verlaat, en over de wereld zweeft. Men zegt », zei hij, « dat in deze nacht de ziel in de toekomst schouwt en dat men in deze nacht volledige helderheid inzake het verborgene deelachtig worden kan. Men zegt, » zei hij, « dat varenzaad in deze nacht gevonden en op de juiste manier vergaard van grote waarde is en dat het de bezitter onzichtbaar maken kan ».

— « En ik zeg, » zei ik « dat u met uw mooie kleren aan, een mooie kans loopt in deze nacht van uw goed te worden beroofd. Dat is iets anders dan onzichtbaar ».

Ik. — « Bent u zonder gezelschap ? »

O. — « Ja maar ik heb geleerd voor me zelf te zorgen, en wat kan je overkomen in een postiljon ? »

Ik. — « Wel, zekerheid dat uw ziel in uw lichaam terug zal keren als ze van u wegfladdert vannacht, hebt u allerminst. Ik reis met een eigen koets, en als het u om het even is, waar u heengaat, kunt u met me meerijden. Ten slotte is er overal vuur, vannacht ».

O. — « U hebt gelijk en ik neem uw aanbod aan. Men verlaat zich op zijn zin voor het onbekende, en raakt vanzelf in onvoorziene moeilijkheden. Ik ken het leven op het land niet, dan van het toneel en de boeken. Ik zag een hemelsmooi meisje, hier langs de weg. Je beeldt je in, dat het het paradijs moet zijn met haar in het hooi te liggen. Het kan bijna, het onmogelijke. Maar in de stad koop je zo'n vrouw : daar is geen paradijs. En dus ook geen slang. »

Ik. — « Nu, moeilijkheden wat het paradijs betreft, hoeft u vannacht niet te hebben. Als er morgenochtend na het vuur nog tien maagden rondlopen in het dorp, is het veel. »

O. — « Hoe bedoelt u ? »

Ik. — « Er wordt vannacht genaaid dat het bos ervan kraakt. De hele jeugd trekt tijdens en na de vuren de bossen in. Waarvoor denkt u ? »

O. — « Afschuwelijk ! »

Ik. — « Onzin. Het vuur is de verlosser der mensheid. Nimfen, saters — zelfs Merlijn is van hen een kind : zijn wij iets meer ? »

Ik vraag Annet me een fles jenever te brengen en laat het geld in haar keurslijf glijden : met trotse billen deint ze weg. Buiten hurkt Jan, de zweep in de hand, naast het rijtuig. Heeft hij in het zand getekend ? « Wat stelt het voor, Jan ? », vraag ik, wijzend naar de cirkel. « Een bos, heer », antwoordt hij, « met in het midden een vijver ».

— « Er staat iets bij geschreven, Jan » zeg ik. « Wat staat daar ? »

— « Kut », zei hij plomp. « Maar het *is* een bos : een vijver, omgeven door dennen ».

Odilio schudde het hoofd en stapte de koets in iets *tè* wrevelig, vond ik. Ach, toeschietelijk is hij niet, merk ik wel, en de brandende zon maakt hem slaperig bovendien. Ik ontkurk de fles en pak de glazen. « Wanneer de zuyerzon omhoog / maakt magen zwak en levers droog / dan ziet men hoe door de jenever / de maag hersteld wordt en de lever / » — zing ik oubollig, maar hem in een prettige stemming brengen, lukt me toch niet. Waardeloze jeugd ! Ze kunnen niet drinken, niet naaien, niet lachen, tegenwoordig ; ze zijn om het minste verongelijkt, geschokt ! Doch behoude ik mijne verhandeling over het verband tusschen het verval der zeden en het verbloemen der driften en portefeuille ! En kere ik weer tot het bosch terug !

— « In het diepste van het woud », schrijft Feith, « was eene groote kom, wier midden de enigste verlichte plek van dit geheele bosch was ». Waar doet me zo'n zin aan denken ? Oh ! Indien het de overdreven kieschheid onzer dagen ware ingevallen zich te ergeren aan Jan, mijn goede koetsier, ik zou denken aan zijn bosch, ginds in het zand geschreven, met het woord kut er duidelijk bij. Maar het zit dieper, verder weg in het verleden, weet ik, ergens op de mappemonde van de vrije fantasie, ergens — en ! — nu weet ik het weer, in de buurt van vannacht, toen mijn pneuma de common sense van Annet parten speelde : ergens bij Tittmoning, Pielenhofen, naaiekkere folls en Bikini ! Leef lang in blij herdenken voort, gewijde stond, geheiligd oord ! Woorden zijn oorden in sex, zei ik. Ik zei : Eduards bosch is zijn geheiligd oord, want kijk toch es, waarde lezers en lieve lezeressen bovenal ! — is dat geen kut, die kom ? Is dat het schaamhaar niet, dat bosch ? En is niet deze bank van zoden een venusprikkel, waar onze sentimentele held, onze Eduard, zich nacht aan nacht op neervleit, wenend, stamelend, niet wetend waar hij het zoeken moet ? Ach is dat moeder aarde niet en is niet moeder aarde een maagd ? « Mijne zuster, o bruid, gij zijt een besloten hof, eene beslotene wel, eene verzegelde fontein », zegt de dichter (Hooglied, 4 : 12). Maar is dan de gestalte die Eduard daar ziet knielen — is Julia dan niet evenzeer een moedermaagd voor hem, als dat hij een minnaar-zoon is voor haar ? Vergeef me al deze verschuivingen, en

zeg niet, gelijk onlangs een overigens toch snugger iemand, dat het met woorden dankbaar goochelen is, of dat ik hier voorbeelden geef van de willekeur waarmee van alles en nog wat aan elkaar gelijk gesteld kan worden. Ik doe deze onbegrijpelijke dingen alleen maar in navolging van Feith : « Het bosch werd mij tot een Tempel, het bosch verdween, 't was geen tempel meer, 't was de hemel ». Schrik niet van zulke verschuivingen, brave critici, en denk niet altijd dat iets *is* wat het *lijkt*.

Ik zeg dat het bosch Julia is, gelijk voor de RK-gelovige Maria, de moedermaagd, de besloten hof is uit het Hooglied. *Ik* zeg dat Julia bovendien de hemel is, gelijk voor de RK-gelovige Maria het *hemels* Jeruzalem is, eens door Johannes geschouwd. *Ik* zeg dat deze dingen heel goed een katholiek licht op Achterbergs *Thebe* zouden kunnen werpen, — doch dit uit te zoeken zij een taak voor iemand die zegt dat hij het nóg beter weet dan ik... Terug dan maar naar Eduard en zijne Julia, die nu al aan een tweede ontmoeting toe zijn, niet op die heilige plaats deze keer, maar « op eenen met kreupelbosch bewassen heuvel » : zou dat de heuvel van Venus moeten zijn ? En echter : er rust geen zegen op die plek ! Eduard staat er al, maar Julia, waar blijft ze ?

— « Beurtlings van begeerte brandende en koud van schrik vloog ik honderdmaalen den heuvel af en honderdmaalen bereikte ik zuchtend zijnen top weder », zegt Eduard — ha ! Ga daar maar es aan staan, scherpzinnige Lötermann ! En kom me niet, bij interpretatie van al dit schoons met pseudodiepzinnigheden aandraven waarachter het goed schuil gaan is, vermits ze eigenlijk van mij afkomstig zijn. Deze twee hebben het aards paradijs — het nachtelijk woudverruild voor een heuvel, — in de zon, — wie krijgt dat ongestraft voor elkaar ? En in het volgend hoofdstuk is het onheil er al : Julia moet haar soulmate melden dat pappa haar een rijke echtgenoot in het vooruitzicht heeft gesteld — o hell, to choose love by another's eye !

Ze zijn de dood nabij, die twee, en men heeft de gedachte nog niet geformuleerd, of Feith brengt ze al een grafkelder in — de katabasis, nietwaar nieuwmodische psychologen ? — de nederdaling in de moederschoot, of, zoals het Hooglied zegt : « Toen ik een weinigje van hem weggegaan was, vond ik hem, dien mijne ziel lief heeft : ik hield hem vast en liet hem niet gaan, totdat ik hem in mijn moeders huis gebracht had, en in de binnenste kamer van degene, die mij gebarnd heeft... ».

Ah ! « Met haar in den aakligsten Grafkelder een Paradijs te vinden ! », roent Eduard, en o ! hoe nietig is de wereld nà de hergeboorte : « Reeds zijn wij sterker vermaagschapt aan de eeuwigheid dan aan den tijd... ».

In Julia zoekt hij van nu af aan de onsterfelijkheid, waardoor hij kan afzien van tijdelijk geluk. En ook zij vreest de lust des vlezes en

vraagt Eduard afscheid van haar te komen nemen « aan den voet van het kleene heuveltje, daar uw geliefde Eik op staat » : toe maar, jongens, denken maar, maar zeg in godsnaam niet wát je denkt : vrees de pseudodiepzinnighedenwreker ! Laat de stommiteiten gerust over aan mij. *Ik* zal het wel weer zeggen dat hier, in Feiths taal, opnieuw de priapische moeder aarde zichtbaar wordt. Jullie hebben nooit anders gedaan, zei ik, dan gewacht tot ik de kastanjes uit het vuur had gesleept. Oh ! Elke keer als ik zie hoe een stakker in het zweet zijns aanschijns een eerlijk stuk brood verdient, vraag ik waarom jullie alles zó aan mij overlaten, dat ik geloof *die* stakker te zijn...

Uit gepeins de stoffelijke werkelijkheid binnen te vallen : de aarde schudt onder je voeten, scheurt open en vermorzelt je. Boven je gaat het leven voort. De geschiedenis maakt melding van een jaartal : Nederland door aardbeving van de kaart geveegd — geen overlevenden. Je slaat je ogen op : je rijdt nog, er is nog jenever, Odilio zit er, stikkend in zijn cape, te slapen. Ik tik hem op de knie. Niks zeggen hoor ! Doorslapen maar ! Tot met een ruk de koets stil houdt voor een paar ruiters, die verder op de weg versperren. Odilio tuimelt de werkelijkheid in. De aarde spleijt zich en vermorzelt hem. Een wereld verdwijnt — tastend met zijn ogen zoekt hij houvast, werpt de cape van zich af, en mompelt iets. Ik had natuurlijk direct kunnen weten, dat hij een voortvluchtig meisje was, en daarom trok ik snel de cape weer om haar heen, nog voor de ruiters bij de reis-koets hadden kunnen komen, en ik ze op hun verzoek de weg wees naar het meisje Otilie Y. gelogeerd in *De geleerde man*. « Wie ook maar één keer van hogerhand onheus bejegend werd, voelt voor altijd een sympathie voor insubordinatie », zei ik. « Maar nu ik weet wie je bent, kun je die mantel wel afdoen. Maak 't je makkelijk, lieve kind, *mij* kun je die boezem wel tonen ».

Ze lachte, maar daar was toch ook de pleisterplaats al, het drukbezochte *De vijf tuinen*, aan de waard waarvan ik om een rustige kamer vroeg en om een fles wijn. De kamer keek uit over een tuin in de Engelse stijl, in de geest van Johann George Sulzer. Ze ontdeed zich van haar cape, Otilie, en ik hielp haar zeer zich te bevrijden uit haar justaucorps : enkel in haar zijden kniebroek was ze dubbel zo sexy. « Was het een mooi *meisje* of een mooie *jongen*, die het hooi tot een paradijs herschiep voor jou ? » vroeg ik. « Een man », zei ze. « Ik ben overwegend normaal ». Ze ging in de vensterbank zitten en reikte naar het glas dat ik volschonk.

— « Het graf van Rousseau », zei ik, wijzend naar een verhoging onder een treures. « Ja », zei ze « Alles is er te vinden : een kleine waterval daar, en ginds een hut, opzij van de *Lichtung*. Vind je het een mooie tuin ? »

— « Jij bent mooi », zei ik, en : « een mooi gelaat is een onverhulde bereidverklaring ».

— « Een bloem », zei ze. « Als uit de tuin van Eden. Ik bezweer u

dat gij de liefde niet opwekt noch wakker maakt, voordat het haar luste ».

— « Amen », zei ik en begon onzin uit te kramen over buitens en tuinen. Ik zag me a wandelen zei ik in navolging van J.H. van den Berg door het dichte duistere bosje naar het geheel kale weitje van daar via de bemoste rotsjes met de waterval naar de grot ik zei de tuin die Sulzer verdedigt is natuur zei ik dat is geen tuin in elkaar geschoven tot onnatuur dat is ten tweeden male geen tuin ik zei die tuin is in het geheel niets wie erin wandelt loopt door niets vermaakt zich om niets heeft hoogstens een binnenpretje 't was zei ik onwijs om alles wat in de natuur de ruimte van een heel land beslaat binnen de perken van een altijd begrens'd terrein onder te brengen met grafkelder en ruïne en al en ik hoop zei ik dat ik je danig verveel want jij was 't die over tuinen praten wou alsof je geen gevoel hebt voor het idyllische opstalletje hier met jou als een plaatje in het raamkozijn en achter je de tuin waarom doe je niets iets of zeg je iets stoms en daar kwam ze al naar me toe en wrong zich tussen mijn benen en ik zei nog dat ik het wel wist hoe volgens De Lille een tuin hoe klein ook onbegrens'd kôn lijken en dat ik er een wist die niet dan zeer smalle wandelpaadjes had aan weerskanten met aardbeiplanten omzoomd en dat die erin kwam billijk verbaasd stond dat het mogelijk was geweest zoveel appel- en perebomen zoveel aalbes- en kruisbesstruiken in zo'n klein bestek bijeen te brengen dat het in een woord was wat ik een vruchtbaar lapje noemen zou en waar *ik* onbegrijpelijk veel van zou willen hebben indien niet de buitenlui er dichterbij woonden vroeger opstonden en eer wisten dan ik wanneer ieder bijzonder ooft geschikt zou wezen om geplukt te worden en ik bevestig dat zij me hielp opgemelde tuin te vinden en dat ze zich wist te gedragen als een hoer om mijnentwil.

Een brainwave midden in de slaap, toen mijn ziel door de wereld zwierf : een maan met een pik : vinden we die niet in *Het zwarte licht* ? Dáar is de maan een neger èn een zoon èn een goddelijke zieneres : Diana. En ook dit, van Lucebert :

de moeder draagt een ei
de vader torst een tak
het kind staat en is
de starende maan

het kind : het punt waar vader en moeder elkaar ontmoeten — is dat in beginsel niet al een hermafrodiet ?

Ik zie nog eens naar Eduards bos : daar zijn die bomen, rond de kom met het rimpelloze water. En recht boven die *onberoerde* diepte : de stralen van de maan. Die bundel licht : is dat geen pik ? « Het licht der maan », zegt Eduard, « werd voor mij de stralen eener tegenwoordige Godheid ». Is dan de maan, das Ebenbild uns-

rer Erde, niet evenzeer een priapische godin als moeder aarde ? Ik kijk door het raam in de bleke nacht — wat goed zou het zijn als ik daar een maan kon plaatsens, pronkend met zijn pik onder de sterren ! En kijk ! Daar zweeft ze al aan, de goddelijke, Diana, de maagd, — en vonken schieten uit haar kleet, stralen als lullen : de priapische Artemis ! (1)

Voi che sapete, hoor ik zingen. M'n ziele luistert, nu ik slaap.

(Realisme is een wereld van symbolen en ieder boek is een antirealistisch geschrift, hoe weinig het ook van een de natuur nabootsend verhaal valt te onderscheiden).

(De Perponcher zegt dat Feiths boek een onmaatschappelijk boek is ; indien al, dan toch niet veel onmaatschappelijker dan het sprookje van de schone slaapster of de mythe van Endymion).

(Feith was, in de Julia, geen artist, maar een dromer, en Eduard was, in dat boek, een godenzoon, die zich in moeder aarde zijn eigen moeder schiep en zijn eigen maagd : het bos, Julia, naar wie hij verlangde en met wie hij één was, de dood ten spijt en met behoud van aller maagdelijkheid).

(Zwart ben ik, maar schoon, zegt het Hooglied (1 : 5) en Ambrosius past deze woorden toe op de H. Maagd, die zwart is om het vlees maar schoon om haar maagdelijkheid. Maar ook Eduards bos is zwart, en schoon. En : het licht brak het watervlak niet).

(Misschien had ik geen gelijk toen ik zei dat wie door Sulzers tuin liep, door niets liep. Zijn bos was *kunsteloos*, d.i. geen schepping van hem. De natuur liet zich gelden in dit bos, maar wie liet zich gelden in die natuur ? Zijn bos was een godheid uit wie alles kwan en tot wie alles keerde. Ook Eduards bos was de oneindigheid en die oneindigheid was Julia. Hij was één met haar, het woud, en zij, het woud, was één met hem).

Als de surrealisten de methode van de *écriture automatique* propageren, staat hun niet de bedoeling voor aan een daardoor ontstaan geschrift esthetische waarde toe te kennen : het is duidelijk dat zulk geschrift in 99 van de 100 gevallen esthetisch van geen enkele waarde is. Maar bij dergelijke experimenten kwamen diep verborgen

(1) The Egyptians attributed to the moon, as well as to the sun, the active and passive powers of generation, which were both, to use the language of the scholastics, essentially the same, though formally

different. This union is represented on a medal of Demetrius the second, king of Syria, where the goddess of Hierapolis appears with the male organs of generation sticking out of the robe, and holding the thyrsus of Bacchus, the emblem of fire, in one hand, and the terrestrial globe, representing the subordinate elements, in the other. She is probably represented here in the form under which she was worshipped in the neighbourhood of Cyzicus, where she was called the Priapic Diana — Richard Payne Knight, Esq., *Discourse on the worship of Priapus*, 1786.

lagen in de menselijke ziel bloot. Men stuitte telkens opnieuw op droomsymbolen, archetypen, vormen die tot uitdrukking brachten wat tot nader order niet tot uitdrukking te brengen was. Overigens hadden surrealisten natuurlijk lak aan esthetiek.

Indien Nederland surrealisten had gehad in een tijd toen het een verdienste was zulke mensen het woord te geven, stellig zou het aan een hunner de herontdekking van Rhijnvis Feith te danken hebben gehad. Want zowel Feiths droomtaal — op zijn bladzijden komen herhaaldelijk gestamelde zinnen voor, op één bladzij telst men niet minder dan 26 gedachtestrepen ! — als zijn symbolen waren zaken waar een surrealist *begrip* voor zou hebben gehad. Had Feith geweten, wat wij weten, sinds Freud, hij zou geen mythe maar een roman hebben gemaakt.

Zonder het te weten boorde hij diep in de menselijke ziel van deze, de 18^e eeuw. Zij boek onttrekt zich om het gebrek aan vorm aan een esthetisch oordeel. Maar aangezien bij een veranderde aanschouwing een andere esthetica hoort, levert zijn boek de estheten onder ons, die zich met literair werk uit de 18^e eeuw bezig houden toch dit voor een esthetisch oordeel belangrijk beginsel : de seksualisering van de mens verhoudt zich omgekeerd evenredig tot de seksualisering van de natuur ; de vitalisering van de mens verhoudt zich omgekeerd evenredig tot de vitalisering van de natuur.

Ik werd wakker, gelijk met Otilie. We zagen hoe twee Sintjansvlinders het raam uitwapperden.

— « Zullen we naaien ? », vroeg ik.

— « Jij en ik, bedoel je ? » vroeg ze.

— « Wie dan ? » antwoordde ik.

— « Nee », zei ze, « ik wil 't jou zien doen. Om het even met wie. Desnoods doe ik het daarna met Jan, als jij ook mij wilt zien ». Aangezien ik dat geen onaardig idee vond, droeg ik Jan op zich als de bliksem te kleden en een mooie meid uit het land te plukken ; en werkelijk slaagde hij erin een meisje binnen te brengen, zo blank en broos, zo bedeesd en nog niet wetend waartoe haar komst vereist was, dat zelfs Otilie twijfelde aan de intuïtie der buitenlui. Ik was niet weinig in de wolken met deze vondst en niet zo gauw had Jan de deur aan de buitenkant gesloten, of ik vroeg haar op de rand van het bed te komen zitten. In het keurslijf is haar bovenlichaam niet zo ingeregen dat het Otilie en mij moeite kost haar boezem te ontbloten — reeds heb ik mijn hand ook onder haar rokken, op de tast langs haar benen, reeds voel ik het wonder en valt het me in, dat dit meisje geen echt meisje is : fluistert ze Otilie niet toe *Diana* te heten ? — Ik laat geschrokken haar pik los en zeg : « Otilie, ga jij met haar naar bed ». « Ik ? », zegt Otilie, « voor geen goud ter wereld ». — « O, toch », zeg ik, « ik bezweer het je ». En als de blonde, al te blonde *Diana* zich, gelijk een ruiker van het beschermend papier

ontdaan, aan onze bliken prijs geeft, zwijgt Otilie, verbijsterd, en staart, naar het mirakel dat ze, ongelovig, tóch in haar vingers houdt, en zie haar nou toch es, hoe ze 't met de lippen beroert, het bevochtigt met haar tong, met zó'n slinging in de adem, zo'n hunkering in de lendenen, met een dwang in haar arm, zo bekoorlijk om dat welwillende lichaam geslagen, dat mijn hele wezen ervan verstomt, en overgaat in die twee daar : een beeld van de nooit eindigende jeugd.

Hoe groter de deseksualisering van de mens, hoe geladener de de seksualiteit van de natuur. Hou dat beginsel in de gaten en kijk naar Poots drie mythologische gedichten. De hoer, de moeder en de maagd : een verheffende klim opwaarts. Maar kijk ook even naar de natuur in die gedichten. In *Beddepraet* :

(Mars) : Ai zie de koets eens groenen
van mirt. (Venus) : En jeugdigh gras. —

En daarmee houdt het op het stuk van de zichzelf voortbrengende natuur op in dit gedicht.

Maar De verliefde Venus, zoals ik al zei, heeft :

Daer zwom al 't omgelegen lant
In dartelheit en vreugt
Ook rees er nieuwe jeugt.
De nimfen reiden hant aen hant...

zodat we zien, hoe, met de paring de passieve generatieve krachten in de natuur worden gepersonifieerd.

En *De maen bij Endymion* ?

De bloemen aen den top
des berregs, loken op.
De tijd scheen te verjongen.
De nachtegael hief aen.
Het woud kreeg duizent tongen,
't Geboomt veel groener blaën.

Dat klinkt al bijna eender, is men geneigd te denken. Maar dan :

Daer hadt ge 't Saterdom
Zien komen van rontom
Uit ruigte en wildernissen...

de actieve generatieve krachten : het mannelijk beginsel in alle ruigheid en woestheid en sluwheid :

elk mikt rasch
En scharp. loop, geitevoeten —

Die krachten — ze worden hier niet gewekt, maar verjaagd. Ze zijn hier niet van node. Maar waarom niet ?

Andere vraag : waarom wèl nimfen in het tweede, wel saters in het derde, maar niets van zulke vruchtbaarheidssymbolen in het eerste gedicht ? Natuurlijk — daar is van deseksualisatie van de betrokken figuren nog helemaal geen sprake, dus is er ook geen behoefte aan seksualisering van de natuur. Bovendien : hoe zou er van vruchtbaarheid en van de symbolen daarvan gerept kunnen worden waar het hier gaat om een coïtus interruptus ? Geen nimfen dus, en geen saters. In het tweede gedicht wordt het puur seksuele getemperd door gevoelens van saamhorigheid, aanhankelijkheid en liefde. Hier wordt onder de ogen van Cupido de paring voltooid en daar zijn de nimfen dan ook : dit is het leven in zijn volheid — niet enkel sex, maar eveneens niet enkel die liefde waaraan men de naam van Plato verbonden heeft.

En nu die saters in dat derde gedicht, waar de seksualisatie van de ten tonele gevoerde figuren duidelijk blijkt : waarom worden zij die het vermogen tot voortplanten verzinnebeelden er op de vlucht gejaagd ? Uit vrees voor zwangerschap soms ? Uit overtuiging dat alleen een in de geest beleefde liefde de Enig Ware Liefde is ? Of zou hun verschrikte vlucht terug de bossen in misschien symboliseren dat Diana 't zonder hen ook kan ?

Zij zal hier haar lust wel boeten zónder hen, en dus met andere middelen : Een handelende Diana, een sluimerende Endymion — is het niet of de geslachten elkaars eigenschappen hebben overgenomen ? Is het niet of de priapische Diana in weerwil van wat we dachten, toch in *De maen bij Endymion* te vinden was ?

De negatieve correlatie tussen de seksualiteit van mens en natuur schenkt ons een juister gerichte kijk op Poots gedichten, en moet ons esthetisch oordeel daarover ten slotte wel beïnvloeden. Maar die nieuwe aanschouwing ons door dit beginsel mogelijk gemaakt, maakt ons ook opmerkzaam op de voyeurs in deze gedichten, op hun invloed en op de graad van hun voyeurisme.

In *Beddepraet* zijn de voyeurs de gelijken van het naaiende paar : goden, godinnen. Ze zijn niet geprikkeld, maar geamuseerd : hun voyeurisme staat op een primitief peil : vervang Mars en Venus door een paar aan elkaar verkleefde honden, de jool der goden was er niet minder om. Maar nu het hier niet om honden gaat, stoort de aanwezigheid der goden het naaiende paar, — ze houden er maar mee op. Tussen die twee en hun voyeurs, hoezeer ook onderling elkaars gelijken : miljoenen lichtjaren !

De graad van voyeurisme is in het tweede gedicht van veel hoger niveau, in feite een esthetische waardering van het schouwspel. Maar de voyeurs (eigenlijk voyeuses) zijn geen gelijken van de minnenden. Het zijn nimfen en er is een godenkind bij : Cupido. Ook zij zijn niet geprikkeld, evenmin op primitieve wijze geamuseerd, maar verheugd. Hun aanwezigheid stoort ook niet, maar draagt tot de

liefde tussen Venus en Adonis bij. Tussen hen en de geliefden : harmonie.

Een trap lager dan de nimfen staan ongetwijfeld de saters uit het derde gedicht, in wiens gezelschap de dichter zich ook bevindt. Hun voyeurisme is van een geraffineerder soort, — één dat speculeert op het exhibitionisme dat vrouwen en godinnen nu eenmaal ingeschapen is. Stellig zou hun aanwezigheid dan ook het liefdesspel van Diana hebben moeten verstoren, als ze niet zó behaagziek was, dat juist de wetenschap van te worden bespied haar des te intenser van haar liefde deed genieten. Zij speelt een spel van aantrekken en afstoten dat de saters tergt en dat hun moreel laagstaande nieuwsgierigheid in zeker opzicht rechtvaardigt. Haar preutsheid die het pikante van de scène verhoogt, maakt haar tot een buiten bereik liggend voorwerp van niet genoeg te wantrouwen verlangen. Ze bruskeert een paar grenzen, ze rekent op onze sympathie voor insubordinatie, ze ontnemt de realiteit zoveel zekerheid, als ze de illusie die ze schept kracht van werkelijkheid verleent.

Loop, geitevoeten ! — dat is, als Diana het zegt, een uitdaging te blijven.

Loop, geitevoeten ! Dat is, als de dichter/lezer het zegt, een voor zich opeisen van een door voyeur en exhibitioniste in elkaar gezette wereld. Maar op zijn minst denkt iedere sater zijn rivalen weg. Het kan dus niet anders of iedere sater, en dus ook de dichter en dus ook de lezer, vereenzelvigt zich met de onschadelijke Endymion en voelt zich wèl verbonden — in de geest — met Diana, maar met niet één van zijn medevoyeurs. En wanneer Diana heen most in 't ende, dan voelt ook hij zich, evenals de godin zelf trouwens, teruggeworpen in zichzelf : het voor een ander zijn blijft een droom waarvan de verwezenlijking telkens verschoven wordt, gelijk de horizon zich verschuift voor wie er heen wil. Wie aan de realiteit wil ontkomen, kan alleen maar naar het onbereikbare verlangen.

De compositie van Poots cyclus wordt duidelijk. Het eerste gedicht fungeert als een springplank voor de erotische fantasie. Het toont, hoe, in den beginne, het geil gedrag van een paar goden een zondeval is, die niet alleen voor die twee de schone droom brak, maar ook voor de mensen. Maar heling van de breuk is mogelijk, zegt het tweede gedicht. Als Venus Mars allang vergeten is, doet haar liefde voor Adonis een nog niet geziene bloei van de natuur ontstaan. Nimfen verschijnen. De tijd overtreft de gouden eeuw, en mogelijk is een reprise van dit wonder niet uitgesloten : « Spitsbroeders, komt er nog zo'n tijd... ».

Natuurlijk was Poot realist genoeg om het degeneratief historische beeld van Hesiodus te delen, maar, men ziet, zonder de hoop te laten varen. Het derde gedicht vindt, in tegenstelling met het tweede, niet in den beginne plaats, maar in een heden dat ons een veel belovende toekomst voor ogen houdt, — een toekomst helaas, die met ieder stap vooruit van ons evenveel stappen terugwijkt.

Geerars nu meent, dat Poot koos voor een van de drie door hem geschetste mogelijke verhoudingen tussen man en vrouw. Poot, zegt Geerars, verwerpt de eerste mogelijkheid : dat is puur sletterij. Hij doorziet de tweede mogelijkheid als een dagdroom, en zo is hij wel aangewezen op de laatste, deze van een in de geest te beleven liefde. Maar moest Poot kiezen ? Als hij *De verliefde Venus* als een dagdroom zag, waarom hem niet zoveel intelligentie toegekend dat hij ook *De maen bij Endymion* een dagdroom noemen zou ?

De achttiende-eeuwer wist dat de schuldige beschaving een terugkeer naar een staat van onschuld of een voortgang naar een toestand van dierend geluk in de weg stond. In Poots gedichten verbeeldt het eerste de schuldige beschaving, het tweede de verleden natuurstaat, waarin allen met allen verbonden waren, het derde een in de toekomst verborgen utopie waarin allen op personalistische grondslag met die Ene verbonden waren. Indien al een keus, dan was deze van Poot een voorlopige. Want duidelijk is, dat hij naar de gemeenschap en de schuldeloze natuur terugverlangde, zoals hij ook uitzag naar de eenzaamheid van het rijk van de geest. Hij wist wellicht beter dan anderen, dat geen artist ontkomen kon aan een personalistisch verbond met het hogere. Hij verbond zich dus met Diana — ook al omdat haar liefdesspel vergeleken bij de twee vorige, het meest een esthetisch spel was. Maar mocht de eeuw van Venus die blinkender is dan de gouden herrijzen, dan, wellicht, zou zijn hart zich bevrijden, omdat het, beter dan de rede, geweten zou hebben, dat men naar het edelste verlangen de weg vrijhouden moet, of moet maken.

Poot koos, onder voorbehoud. Maar zijn cyclus is, méer nog dan zo'n keus, de uiteenzetting van de responsorische actualiteit van de achttiende-eeuwse mens. Rousseau zou komen en beide dagdromen verbinden in de idee dat het terug naar de natuur op paradoxaal wijze een stap vooruit zou zijn. Maar door de verhouding te tonen die er bestond tussen Venus en haar nimfen enerzijds en Diana en haar saters anderzijds, gaf Poot al aan, dat hij er wel enig idee van had, onbewust, hoe de vrijheid van de enkeling tot een harmonisch samenspel te brengen met de gemeenschap. Het contrat social berust in principe op deze reeds oude ideeën.

NAWOORD.

Feiths roman bracht tot overmatige bloei wat in Poots drie gedichten in kiem en bijna verborgen al aanwezig was : de omgekeerd evenredige verhouding tussen de seksualiteit van mens en natuur. Zijn roman is, esthetisch beschouwd, van geen enkel belang. Feith vond geen artistieke vormen voor zijn emoties, maar droomsymbolen, die hij waarschijnlijk met zijn tijdgenoten gemeen had. Maar zijn roman is van belang omdat die ons attent maakt op een verandering in de aanschouwing die een verandering in onze esthetiek ten gevolge hebben moet. Met de « nieuwe » gegevens, aan Feiths ro-

man onttrokken, was het ons mogelijk in de mythologische cyclus van Poot een andere compositie te ontdekken dan de voor de hand liggende. We zagen bovendien dat Poot niet *alleen* een voor esthetische dingen gevoelige dichter was. Hij wist, per intuïtie, dat, wat onbewust leefde in de bewust levende mens van de 18^e eeuw, tot uitdrukking te brengen. Toen iedereen nog dacht zonder Rousseau, huldigde hij al een paar kleine ideeën, die de grote van een later geslacht aankondigden.

Ik ben me er natuurlijk wel van bewust dat mijn analyse van Poots gedichten langs een weinig natuurlijke weg tot stand gekomen is, en zelfs langs een, het zij met schaamte op de kaken gezegd, onakademische. Mijn schare van vijanden zal zich wel weer uitbreiden : ik groet ze van harte, allemaal, — ik kan niet meer zonder hen. Want, men weet het, nietwaar : sinds Sötemann het zei : een wetenschappelijk beoefenaar van een vak is geen man met een benijdenswaardige vrijheid. Hij is gebonden aan een stringente methode. Hij moet stap voor stap verantwoording afleggen van zijn beweringen. Hij kan zich niet permitteren een strikt persoonlijke visie te presenteren. Maar hij smaakt dan ook het genoeg te mogen zeggen dat de basis van zijn werkwijze in geen enkel opzicht non-existent is : het grootste gedeelte van zijn bedrijvigheid berust namelijk op een mechanische denkwijze die door iedereen die daartoe is opgeleid, verricht kan worden. De wetenschappelijk beoefenaar van een vak weet alles van zijn vak. Maar hij weet ook dat hij niets weet van al wat er buiten zijn minigebied ligt. Want zodra hij onverwacht met het onverwachte wordt geconfronteerd, schiet het hem te binnen dat hij toch wel *iets* weet, zij het dat dat alle Jezus weinig is. En daarom zal hij zich met een hoop van hysterie niet te onderscheiden poeha onttrekken aan de eisen van : een stringente methode te volgen, zich rekenschap te geven van al zijn beweringen. Daarentegen zal hij strikt persoonlijke visies tegen heug en meug opdringen aan mensen die nog zoiets als eerbied weten op te brengen voor zo iemand als « een wetenschappelijk beoefenaar van een vak ». Kortom, hij zal bij die onverwachte confrontatie met het onverwachte precies die dingen doen, die hij zegt in anderen te verafschuwen. Maar wat wil men ? Hij snuffelt aan een boek, en weet al, zonder het te lezen, hoe het in elkaar zit : hij zit al in de herberg, nog vóór Jan hem er heeft gebracht !

Hoe eenvoudig is, vergeleken bij dit harde en niet te onderschatten werk van een wetenschappelijk beoefenaar van een vak het tamme gedoe van een essayist, die toegeeft dat hij in een doolhof huist ! Hoe zeker is een wetenschappelijk beoefenaar van een vak als, neem de eerste de beste : A.L. Sötemann, en hoe weinig doorgrondt zo'n figuur van Faust, toch óók een prof, maar, inderdaad, bovendien een alchemist, deze waarheid : « Wenn wir zum Gutem dieser Welt gelangen, / Dann heisst das Bessre Trug und Wahn/ ». Enfin, een bepaald soort van wtsch. beoef. ve. v. (ik kort het maar af, het is een mooi klinkend woord, daar niet van, maar het is toch ook

een grote bek vol) is nu eenmaal niet moeilijk te begrijpen : ze hebben de eigenschappen van een specialist die in zijn denken over zaken die buiten zijn beperkte gezichtskring zijn gelegen, volkomen geatrofieerd is. « Laat ons », zei Jan Vos al tot dat soort, « Laat ons van de kunsten der aaloude Dichters spreken : wij hebben op Parnas, bij Apollo, school geleegen, en letters gegeeten ». Tot wie met een plank voor zijn kop loopt, richt ook ik me niet, — mogen mijn uitgevers mijn boeken ook bij stapels bij ze binnendragen. Niet de basis van hun werkwijze maar hun persoonlijkheid is non-existent, iets wat van mij in ieder geval niet verteld kan worden : ik ben nooit op hùn Parnas geweest, en ze hebben me dan ook nooit kunnen verpesten. Ik richt me niet tot hen die zich laten voorstaan op hun toevallige opleiding, maar tot mensen die inzien dat het om innerlijke gaven gaat. Ik richt me tot hen die lezen niet als een plicht, maar als een plezier zien. Tot hen die niet teveel belang hechten aan het fabula docet, en tot hen die mijn werk niet al te lichtvaardig opnemen, zoals Hölderlin zei, die ik verder citeer : « Wie alleen maar ruikt aan mijn plant, kent ze niet, en wie ze plukt uitsluitend met het doel er bij te leren, kent ze ook niet ».

Laat ik één misverstand uit de wereld helpen : ik beschouw me niet als een vertegenwoordiger van enige stroming in de kritiek. Ik herinner me alleen, dank zij J. Kuin, een door de nood gedwongen schrijver te zijn. Maar laat ik J. Kuin de woorden die hij me uit het hart gegrepen heeft :

« De nieuwe kritiek heeft zich nog te veel beperkt tot de eigentijdse literatuur. Men krijgt de indruk dat de literaire kritiek in Nederland, wat de oudere letterkundige werken betreft, te veel blijft steken in de filologie. Als men de vraag stelt wat de nieuwe kritiek nu denkt over een of andere bekende schrijver uit de zeventiende eeuw, dan is het antwoord tien tegen een dat een team van specialisten of een zeer speciale specialist al jaren bezig is met een kritische standaard-uitgave in tien delen, waarvan alleen het eerste deel tot nu toe is verschenen... in de jaren dertig ».

Ha, bepeins zo'n tekst, waakzamen, die het door gebrek aan voorstellingsvermogen op diepzinnigheden niet zo erg hebt begrepen ! En mocht de uitkomst van uw bedenkingen zijn dat ik een noodgedwongen schrijver ben, steek dan uw hand voor een keer in eigen boezem, gelijk ik de mijne steek in deze van Otilie die ik met hernieuwde welwillendheid omarm. Het zij verre van mij uw verdiensten te verkleinen, doch laat ik u wijzen op de u door die verdiensten opgelegde plicht uw reacties op ander werk niet bloot te stellen aan die kritische maatstaven die u zegt zelf te hanteren. Spreek met geen valse tong, opdat ik niet smeken zal : « Geef dat zijne dagen kort zijn : een ander aanveerde zijnen ambt » (Psalm 109).

[Zonnewende 1968].

Aantekeningen.

Toen ik een schets opzette voor een analyse van Rhyvis Feiths *Julia*, geloofde ik mijn ogen niet. Maar ik was bereid een psycholoog te geloven, en ik riep dan ook de hulp in van de wetenschappelijk ambtenaar A. Boon van Ostade, te Nijmegen. Hij greep precies op tijd in, en verhoedde dat tal van verkeerde ideeën in die analyse inslopen. Ik verbeeld me dan ook, dat ik, wanneer ik op het stuk van de *Julia* als een psychanalist te keer ga, binnen de perken blijf die zo'n vakman zich stelt. Met één grote uitzondering. Want de maan is voor de psycholoog een moedersymbool, en die bundel licht kan voor hem dus nooit een fallisch symbool zijn. Ik ben bereid dat tegen te spreken, en ik deed dat trouwens al, en niet zonder argumenten, zoals men zich herinneren zal. Onder dankzegging voor zijn vriendschappelijke medewerking laat ik hier in het kort de droom-symbolen van Feith, door Boon van Ostade gedetermineerd, volgen :

Moedersymbolen : de grafkelder
de kom in het woud
de maan
de heuvel
de rots
het bos
de zee

deze symbolen stemmen overeen met borsten, venusheuvel, baarmoeder ; het haantje op de toren waar Eduard nog gewag van maakt op het eind van het boek is een symbool voor de kittelaar.

Fallische symbolen : de dolken
de omgehouden denneboom

Deze symbolen zijn echter met de dood verbonden : de dolken hebben de functie van zelfmoordwapens : « Ja, mijn Vriend ! ik ontdek het niet — in mijn eerste vervoeringen zoude ik de hand, die mij een dolk door de boezem gejaagd had, gekust hebben » (p. 58) — de omgehouden den doet dienst als een wat voorbarige grafkist.

Het boek is in de eerste plaats een kader voor de beleving van de doodsproblematiek. Een kernvraag eruit is : « Waarom vordert gij van dit leven, wat slechts de eeuwigheid geven kan ? » De toon van de vraag verraadt al het negativisme in dit boek. De romanfiguren gedragen zich als kinderen, ze tonen een opvallend gebrek aan initiatief : de Voorzienigheid bepaalt het lot, het fatalisme — « Nog één ogenblik — en het gordijn valt — gij hebt geleefd » — vindt als enig tegenwicht de zekerheid van een leven hierna : « Waarlijk de bewustheid van een leven na dit leven is de enige verkwikking voor ellendelingen, die hier onherstelbaar ellendig zijn ». De zin formuleert ook het schuldgevoel die de maatschappelijk noodzakelijke rivaliteit met de vader — rivaliteit om de liefde van de vrouw — bij de zoon opriep. Op deze zonde is de dood de straf. De zoon gaat

ten onder aan het feit dat hij een man is, en als zodanig de rivaal van de vader. Pas door de dood heen is verzoening mogelijk — « Ja, de liefde is in den Hemel ! » en daarom : « Hoe dierbaar wordt mij het graf in deze vervoering ! » De verbinding van liefde en dood, die dit boek voor de tijdgenoot zo « gruwelijk » en ook « aantrekkelijk » maakt, ligt in de rede der dingen. Dat het liefdesideaal bovendien een onbevlekt ideaal moest zijn is een typische uiting van de decadente, perfectionistische sociale kring waar Feith deel van uit maakte. Uit de onbewuste symboliek blijkt, dat de moeder in die tijd in het gezin een te verwaarlozen rol speelde. De boze vader regeerde en kinderen hadden geen stem in het kapittel. Ze hadden maar te doen wat voorgeschreven werd, ook als volwassenen.

Uit alles blijkt dat het boek een vorm van compensatieliteratuur is. Het heeft voor de schrijver en zijn lezers de functie gehad van een tegenhang op de zakelijke, kleinburgerlijke, moraliserende en ongevoelige tijd. Voor Feith is het schrijven ervan dan ook een plezierig tijdverdrijf geweest. Niet alleen kon hij zich daardoor van zijn schuldgevoelens ontdoen, maar het gaf hem ook het tonicum dat hij nodig had om zich te wijden aan zijn zakelijke opdrachten en beslissingen als Zwols burgemeester. Daardoor is de afstand tussen werkelijkheid en beleving ook zo groot : voortdurend wordt een onwezenlijk geloofsideaal gepredikt, de natuurschilderingen zijn volkomen ireëel, onbestaanbaar, de menselijke reacties en verhoudingen onwerkelijk, en de oplossing « eeuwig genot in de hemel » onmogelijk.

II.

Ik heb bij het in elkaar zetten van dit verhalend essay herhaaldelijk gebruik gemaakt van andermans wijsheid. In de meeste gevallen heb ik me beperkt tot het plagiëren van hooguit één zin, vaak genoeg ook tot brokstukken van een zin. In een enkel geval werd iets meer overgenomen, in een ander het citaat verminkt. Om plagiatenwrekers tegemoet te komen : mijn uitgeplunderde auteurs zijn, in volgorde van hun voorkomen : Hildebrand, Cornelis Troost, Goethe, Jan de Vries, Pieter Langendijk, H.C. Poot, Rhyvis Feith, Fontenelle, Robert Hennebo, E.J. Potgieter (tweemaal achtereen) K.L. Poll, Shakespeare, Hooglied, Hildebrand (opnieuw) en Wolfgang Amadeus Mozart.

Ik voel me ertoe verplicht hier aan toe te voegen dat mijn (verminkt) citaat van J.H. van den Berg afkomstig is uit zijn onvolprezen *Het menselijk lichaam II*.

COLOFOON

« *Een wijze van lev/zen* », door *R.A. Cornets de Groot* met een originele houtsnede door *Hanns H. Heidenheim* en een illustratie in de tekst door *Faber Heeresma* verscheen in een beperkte oplage van 333 exemplaren, waarvan :

- 12 exemplaren op Hollands Van Gelder & Zonen papier. De houtsnede speciaal gedrukt op Japans Ouda papier door de kunstenaar zelf op diens handpers. In half kalfsleer met de zijden en schutbladen van Japans crème Natsume papier. Gesig-
neerd door auteur en kunstenaar. genummerd I - XII
- 295 exemplaren op Burgundia papier.
- 26 exemplaren op Burgundia papier, niet bestemd voor de handel, aangeduid door de letters A - Z.

Het werd gedrukt door de firma L. Bourdeaux-Capelle in Dinant, gezet in New Times Roman.

Het verscheen bij de Mouette Press in Oxford. Juli 1969.

IV

Aantekeningen

R.A. Cornets de Groot

Een wijze van lev/zen

Hierin geef ik me over aan de levende beweging van het psychische. "Niets is te gering voor zo onbeduidend een wezen als de mens."

Een wijze van lev/zen

Soort burleske - mogelijkheid om te ontsnappen aan vormdwang. Hoofdfiguur is een uit de gevestigde orde verdrevene. Stijl van de auteur is door protesthouding geconditioneerd. Uitdrukking van onbehagen in een stevig geregelde wereld.

Zie ook: *burleske*.

Bezetenheid en dogma: het onbewuste maakt zich meester van het ik -> bezetenheid. Daarom richt men zich naar bevestiging van 't bewustzijn: dogma.

Een wijze van lev/zen

Ik zoek een wijze van lezen - eerder dan een dogmatische wetenschapsbeoefening. De beweeglijke levenswerkelijkheid van een lezer moet niet ondergeschikt worden gemaakt aan een schema van consequentie logica.

Een lezer begeeft zich in de gegevens van het fantasticon zodanig dat die weg leidt tot een levend inzicht in een boek, een structuur, een tijd, een mens, een wereld. De manier van lezen moet niet los komen te staan van de manier van leven.

Een wijze van lev/zen

De personen hebben niet de functie verlangens te reflecteren, maar personifiëren die. Ik doe eigenlijk precies hetzelfde als Eduard, die Julia uit het niets oproept, als Poots goden die nimfen en saters doen oprijzen.

Diana

Lat.: deus = god; dies = dag.

Naam van de godin van het licht, de jacht (-> Hand. 19).

Odilio, Otilie

Van ôd - (= erfgoed).

Ottilia, blind geboren, kreeg bij haar doop in 't klooster Baume les Dames het gezicht. RK feestdag *13 december*. Haar gewijde kerken liggen bijvoorbeeld op *bergen*. 1 *Ottilie* werd in Duitsland populaire naam o.i.v. Goethe.

Ze treedt eerst op als man (operaheld), doet zich weltsfremd voor. Later blijkt ze een meisje (Otilie), door de wol geverfd, en - kennelijk voor de vader (vgl. Julia) aan de haal. Welgesteld, geeft ze voor vrijheid liever alle rijkdom op.

In *de twee maenen* is zij de 2e maan, en tegenstelling van Annet, die om haar verlaten wordt. Zij komt in *De vijf tuinen* terecht.

Marianne. Anima

In *Een wijze van lev/zen* de 1e vr. persoon die ter sprake komt -> moederbeeld. *Maria*, als naam uit schroom vaak vermeden, en aangeduid als dolores (smarten). Mercedes (verlossing der slaven); Asunción (opgenomen (in de hemel)); Concepción (onbevleete ontvangenis) Consuelo (troost). Uit Dolores -> Lolita. Maria geassocieerd aan 'zee' (moederbeeld) -> Stella maris (kosmische metafoor). Marianne = Maria + Anna; Maria = bitterheid. Anna = genade, begenadigde, liefelijke, aanvallige. In *een wijze van lev/zen* is zij degeen die de ikfiguur met God (vaderbeeld) verbindt. Urinaal en Raasbol definiëren God als de vereniging van vr. èn mnl. elementen. Na Marianne en God: Constance en Carla.

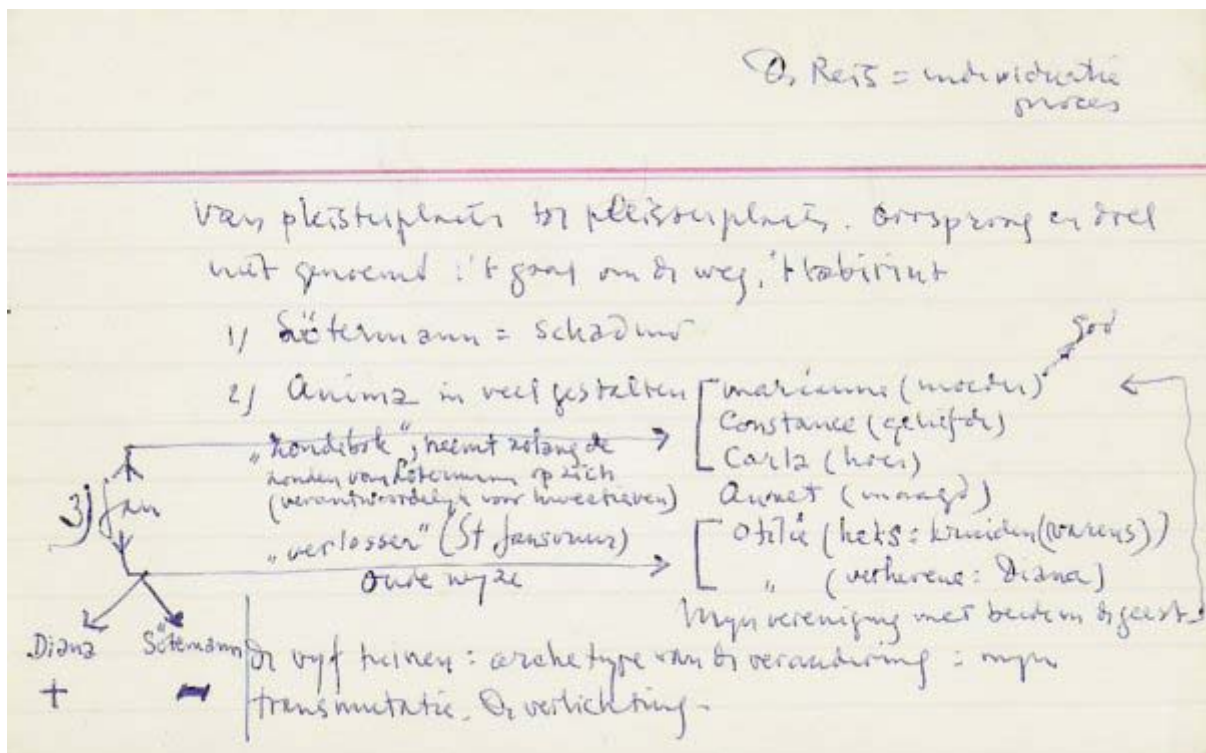
Constance, Carla

Constance -> standvastig, volhardend.

Carla - Karel; karel = kerel -> vrij man, niet van adel. Carla = vrij meisje -> Das Naturel der Frauen is so nah' mit Kunst verwandt.

Ze brengen de dag (of een hoogtepunt ervan) door in De geleerde man, naam van een herberg, dat als uithangbord heeft: een man met een ladder (= leer) waardoorheen z'n hoofd steekt, zodat: geleerde man = zotte man. De hoofdpersoon ziet in deze kroegnaam illustratie van zijn anti-intellectualistisch standpunt.

De reis = individuatieproces

De 5 tuinen

Naam van historische pleisterplaats. In *Een wijze van lev/zen* is sprake van één tuin, stijl Sulzer, na-Rousseauiaans. Hier wordt de tuin geduid als vrl. geslachtsorgaan, waarin een bundel maanlicht valt. Analogie met Bikini is duidelijk.

Diana ontpopt zich hier als priapische godin. Met haar verenigt Otilie zich: ze wordt van blind, ziende -> De 5 tuinen = Baumes-les-Dames (baume = balsem; troost).

Otilie -> tuin(en) -> bergen -> moeder Aarde.

Voor ikfiguur is 't geen zich afspeelt veruiterlijking van wat zich *in* hem voltrekt (mijn wezen *verstomt*).

De twee Maenen

Annet = Anna. (Genade, begenadigde, liefelijke, aanvallige). De keukenmeid die de hoofdfiguur de weg wijst; maagd. (e?). Ze wordt in de leer van Bikini ingewijd (Bikini = atol (0) + rookzuil (Z)): vereniging van vrl. en mnl. geslacht). Zij is dus tevens moederbeeld, krijgt hier ook 't attribuut van Maria: de smart (als ze weent) - wordt ook als moeder (moeder Aarde) geduid.

Maan: Diana/Artemis. Poot: de zuster van de zon. Maan = vrl. element. Vanwege haar opvallend lange kittelaar (haantje op de toren) is ze al bijna een hermafrodiet: de *twee* maenen!

1. Overeenkomst met Cornets de Groots toenmalige echtgenote, Willy van den *Berge*, geboren op 13 december.

Brieven rond de uitgave

R.A. Cornets de Groot / Wim Meeuws

Wim Meeuws aan Cornets de Groot

7 juni 1968

Beste Ruud,

't Lijken eeuwen geleden dat ik van jou of jij van mij hoorde. Hoe'st? (...) Ik heb nu mijn uitgeverij geregistreerd, het is THE MOUETTE PRESS geworden en ik gebruik al mijn vrije tijd, en dat is niet erg veel, om dichterbij een fondslijst te komen. (...) Ik ga van Jos Vandeloos zijn gedicht uitgeven in een bibliofiele uitgave met een originele houtsnede van Frans Masereel. (...) Ik wilde jou vragen, indien je denkt dat het mogelijk is, een korte inleiding of iets dergelijks te schrijven over Vandeloos (...). Het wordt de 2e uitgave van de Mouette Press. Ik vind dat jij er nu maar eens hard over moet gaan denken iets voor een oude vriend-uitgever-in-spe in elkaar te zetten. (...)

Cornets de Groot aan Wim Meeuws

[ongedateerd]

(...) Jos Vandeloos werk ken ik helemaal niet. Als je me de tekst van dat gedicht kunt geven, kan ik er wel wat mee doen. 't Lijkt me een erg leuke bezigheid, als 't tenminste een goed gedicht is, wat ik natuurlijk wel aanneem. (...)

CdG aan WM

Haag, 29 juni 1968

(...) Ik zal zien dat ik aan Vandeloos teksten kom, want ik wil voor ik ergens aan begin zoveel mogelijk van hem gelezen hebben. Alvast dank voor *de Muur*, dat ik dus spoedig verwacht. (...) Verder ben ik bezig met een tekst over enkele 18e eeuwse dichters, die volgens mij heel mooi gaat worden. Ik schat 't op een blad of 25, 30, Gidsformaat, dus 2 kolommen per blad. Ik zwijg er verder over, maar zal je een afschrift sturen - ik stel me voor dat je er mee ingenomen zal zijn, ook al om de strip die ik Loek [Muntz] zal vagen te maken. (...)

CdG aan WM

Cadzand, 10 juli 1968

Beste Wim,

Op dit vakantieoord waar alle ideeën in de regen verzinken, las ik Jos Vandeloos *de Muur*, waar ik niets in zie. Ik kan daar niets mee beginnen tot mijn spijt, maar dat moet

voor jou geen reden zijn van idee te veranderen - misschien zie ik 't verkeerd en oordeel ik te hard. (...) *Mijn* essay is intussen af. 't Gaat over Rhyvis Feiths *Julia* (ook onleesbaar, maar door ouderdom een studie toch waard) èn over H.C. Poot. Zo gauw 't uitgetikt is, stuur ik 't je mèt mijn ideeën over 't uiterlijk, die in dit geval van belang zijn. Eigenlijk ben ik contractueel verplicht 't Bert Bakker te geven, maar omdat het bij jou een beperkte oplage wordt, geloof ik dat 't best kan - dan mag hij de tweede druk doen voor 't vulgus. (...)

CdG aan WM

Den Haag 2 aug 1968

(...) Wat nu mijn stukje betreft, het is af, en ik stuur het je hierbij. De titel is: *Een wijze van lev/zen* (...) De foto die ik je toezend van een op mijn aanwijzingen zich strippend meisje zag ik graag afgebeeld op het omslag of op de titelbladzij. Stellig zul je wel een retoucheur weten te vinden die haar een dievenmaskertje voor de ogen plaatst: ze is nog minderjarig, en ik heb natuurlijk geen zin in stront met haar ouders. (...) Zou het lukken dit stuk af te hebben, voor Bakker er werk van maken gaat voor zijn voorjaarsuitgave? Hem zal ik het stuk pas over een of anderhalve maand geven. Zwijg je erover tegen hem? Ik geloof niet dat ik hem schade zal doen als jouw oplage *klein* is, en voor bibliofielen bedoeld. Zou je een grote oplage maken, dan was het iets anders, en zou mijn geweten tekenen van wroeging gaan vertonen. (...)

CdG aan WM

[ongedateerd]

Beste Wim,

Met 't maskertje voor is het niet mooi. Kan 't weer weg?

Ru

CdG aan WM

[ongedateerd]

Beste Wim, Even bericht ik je dat ik voorlopig nog niet van plan ben Bert Bakker een nieuw boek aan te bieden, waarin *Een wijze van lev/zen*. Je hebt er dus *alle* tijd voor, en benut die ook. De kwestie is dat ik dit stuk als tijdschriftbijdrage aan 't tijdschrift *Komma*¹ kwijt kan voor f 600,- en dat is teveel om te laten schieten. In December komt dat nummer uit. Je boek moet dus *daarna* komen, anders krijg ik herrie. Maar natuurlijk is dat voor je boek ook een geweldige gratis publiciteit. Misschien kun je er een annonce in plaatsen? Komma wordt geredigeerd door Weverbergh (...).

WM aan CdG

23 september 1968

Beste Ruud, of beter..... lelijke druilloor!

Wat moet ik daar nu mee doen? Na al die haast mijn drukker in België, die al bijna klaar is met de eerste proeven, vertellen de boel maar tot december op te bergen? En die houtsnijders maar vertellen dat ik die houtsnede pas in december nodig heb. (...) Uiteraard vind ik het fijn voor je dat je f 600,- voor je artikel krijgt. Kun je best gebruiken en je verdient het ook wel met al je activiteiten. Alles bij elkaar gaat het drukken, illustreren en inbinden mij echter iets meer dan f 200,- kosten, ik kan dus niet gaan wachten met mijn reclame e.d. (...) Een ander punt is dat ik waarschijnlijk een aantal potentiële klantjes verlies, mensen die nu 'Komma' kopen en er niet meer in geïnteresseerd zijn mijn product aan te schaffen. (...)

CdG aan WM

24 sept

Beste Wim, Ik zie nu wel dat ik je weer in allerlei moeilijkheden breng. [Met de hand ingevoegd: Sorry]. Maar je moet goed in de gaten houden, dat er 80% kans is, dat "Komma" druk besproken zal worden: uiteindelijk is het essay een provocerend stuk dat om publiciteit schreeuwt. Was Komma geen Belgisch blad, er zouden vragen over het daarin opgenomen stuk in de Kamer van komen. Je verliest dus geen potentiële kopers, je komt exemplaren te kort. Ik zeg dit niet om je gerust te stellen, maar ik stel het me zo voor (vraag Weverbergh ook naar de oplage van zijn tijdschrift, als het hoger is dan 300 dan laat ik me hangen). (...) Die reclame is geen punt. Bij de Bezige Bij en bij Bert Bakker wordt reclame gemaakt bij het leven voor boeken, die pas een jaar of een half jaar later werkelijk in de winkel verkrijgbaar zijn - bovendien wordt die reclame voor jouw boek *ook* gemaakt door de publiciteit die ik en toch niet ten onrechte verwacht. De ellende is alleen dat jouw reclame dit niet voorzien heeft, omdat het niet te voorzien was. Weggegooid geld is het zeker niet, en je kunt, als je eerder klaar bent met het stuk alvast een paar lui een recensie-exemplaar sturen, zodat ze met een kritiek kunnen komen *zodra* Komma uit is, in welke kritiek dan ook melding wordt gemaakt van jouw uitgaaf. (...) Het meest benauwd ben ik nu voor Bert Bakker die dit wel een rotstreek van

¹ *Komma* stond destijds onder redactie van Pierre H. Dubois, René Gysen, Willy Roggeman, J. Weverbergh en Paul de Wispelaere.

me zal vinden. Maar die laat ik wachten tot ik weet dat jij bent leeggekocht. Is dat niet een béétje balsem? (...)

CdG aan WM

17/1/69

(...) Ja, "Komma" is uit, en heeft een zekere censuur toegepast, zonder voorafgaand overleg met mij. Ik zal er Weverbergh niet hard om vallen - hij is goed genoeg om 't niet te doen. Overigens zijn 't daar krentewegers: ik kreeg één bewijsnummer, geen enkele overdruk, niet eens de vraag of ik dat zou willen hebben. Ik heb door al dat soort dingen 't idee steeds verder geïsoleerd te raken: Bert Bakker gaf eindelijk z'n fiat aan 't plan m'n boek bij de Bij uit te geven en die stuurde de hele zaak binnen een week terug.² Ik denk er nu over een heel ander boek samen te stellen, een soort van "werkboek", met uitsluitend "principiële" stukjes erin, allemaal van dat pieterpeuterwerk - op zich amusant genoeg. Waarschijnlijk hoû ik Een wijze van lev/zen er dan wel uit en als er behoefte is aan een tweede druk (men kan niet weten) dan moet jij die maar verzorgen, evenals de daaropvolgende (mocht dat waar zijn!) - dat zullen we dan nog wel es doorpraten t.z.t. Je doet 't beste Weverbergh om zo'n nummer te verzoeken, (je advertentie staat er goddomme *niet* in) en anders schrijf je Nijgh maar: kosten f 2,95, maar *ik* ben blut (sta zelfs sinds een week voor de klas: je voelt wel: niet zonder reden!) (...)

CdG aan WM

10 mrt [1969]

(...) De ondertitel: als de mensen lezen dat 't over Feith gaat (en over Poot) schrikken ze zich dood, en kopen ze 't *niet*! Ik zou ook echt niet weten wat die ondertitel zou moeten zijn? Er is trouwens wèl vraag naar 't boek - ik ben al verschillende malen opgebeld erover door allerlei boekhandelaars. De enige ondertitel die ik bedenken kan is: "*Een verhalend essay van een tijdgenoot van Poot, Feith en Gagarin*". In Godsnaam niet Vestedijk of Mulisch, dan krijgen we ruzie met die heren! (...) Ik geloof wel dat ik je zo goed als me mogelijk is, geholpen heb. Volgende keer weer es. Succes met alles! (...)

CdG aan WM

[ongedateerd]

Beste Wim,

Hierdoor de proef retour.

Er staan nogal wat fouten in. Een geweldige enormiteit op blz 10 de laatste vijf regels. Ik laat 't zo - 't is zo idioot dat het *volkomen* in orde is. (...) 't Ziet er overigens indrukwekkend uit allemaal - ik ben erg benieuwd naar het resultaat.

CdG aan WM

² *ContraTerrein*, na weigering door achtereenvolgens De Bezige Bij en Bruna in 1971 verschenen bij Nijgh & Van Ditmar.

[ongedateerd]

Beste Wim,

Even antwoorden op brief 1:
Beklemtone met 1 accent: één.
Dat je blz 10 verandert is OK.
Brief 2.

(...) Bert voelt er niets voor af te zien van zijn recht van optie - ik heb toen 't laatste contract niet getekend. Ik wil in de eerste plaats gunstiger perspectieven, hoger voorschot etc. 't Is wel een gelazer, dat trekken - eigenlijk niets voor mij. Bestond de dreiging niet dat ik bij gebrek aan inkomsten naar een job moest omzien, dan had ik de strijd allang opgegeven. (...)

CdG aan WM

[ongedateerd]

(...) Van pagina 12 en 25 moet je je ervan overtuigen dat het in de volgende drukproef *goed* is gedaan. Dan kunnen we voor de rest maar op 't beste hopen, en geef jij dan namens mij 't fiat.
Succes met alles, en dat het maar spoedig de wereld in kan.
N.B. Stuur de Nieuwe Taalgids in godsnaam *geen* gratis recensie-ex. Daar komt alleen maar ellende van en dat is voor *jou* ook niet goed!³

Oplage van Een wijze van lev/zen

WM aan CdG

29 december 1969

Beste Ruud,

³ Wegens de polemiek in *Een wijze van lev/zen* tegen het in dat tijdschrift geplaatste artikel van A.L. Sötemann.

Na een lang zwijgen eindelijk weer een levensteken van "je uitgever". (...) Helaas kan ik niet zeggen dat ik met volle krachten aan de verkoop van de eerstelingen van de Mouette Press heb kunnen wijden, de resultaten zijn dan ook mager, erg mager. Om hier iets aan te doen had ik graag dat jij mij nog eens alle adressen van mogelijke figuren die voor kranten e.d. ook literaire tijdschriften, schrijven, geeft. Zend mij voor elk van hen een persoonlijk krabbeltje waarmee je om een recensie verzoekt. (...) De boekhandel in Nederland is niet erg happig, ik zoek nu een agent, een vertegenwoordiger of zo. Voorlopig ligt de Mouette Press stil (...).

CdG aan WM

17/2

Beste Wim,

De openbare reacties op Een wijze v Leven [sic] vallen bitter tegen. Niettemin wordt er toch over geluld, en ik heb van verschillende kanten al positieve reacties erop gehad. 't Stuk werd voor Podium aanleiding me om een soortgelijke bijdrage te vragen waar ik me aanstonds aan zetten zal. (...)

In Hers [=Heere Heeresma⁴] brief die wel stijf staat van gebral misschien, staat geen enkele leugen. Ik heb een paar joodse verhalen gelezen en vind ze in een woord geweldig. Als ik jou was, zou ik er geen gras over laten groeien, doe 't. Iets dergelijks bestaat nog niet in onze literatuur.

Bedankt voor de houtsnede die ik erg gek vind. Zie uit naar het gesigioneerde. Iemand die etst en hout snijdt, ken ik niet. Kan Loek [Muntz] niet adviseren?

Met beste wensen,
Ru

CdG aan WM

[ongedateerd]

Je brief valt in een lawine van drukte en griep - vandaar dit late antwoord.

Ja, een wijze van leven, - wat een ellende! Er heeft niemand van wie ik 't zond iets over geschreven, wat ik erg verdrietig vind. De mensen die ik ken zijn gering in aantal, maar Heeresma (met wie ik 't heel best vinden kan, de laatste tijd) is mogelijk onze steun in deze zaak. Hij schrijft inderdaad een recensie, en zal 't boek bij persmensen aanbevelen. Eén resultaatje boekte hij al in 't Alg. Handelsblad. Verder zou je hem misschien kunnen suggereren Ernst van Altena in te schakelen (overigens dacht ik dat *jij* dat zou doen) en Nico Scheepmaker.

Ook Paul de Wispelaere wil er mogelijk wel iets aan doen voor 'Het Vaderland' in Den Haag. Zelf zet ik een kleine aankondiging in 'Kultuurleven' (België) voor welk blad ik een literatuuroverzicht over 1969 maak - zonder mezelf te vergeten dus, daarbij! (...)

Tijdschriften die wel recensies opnemen zijn *Ons Erfdeel*, Kerkstraat 1, Raamsdonk-dorp (N. Br.) Ik ken die mensen geen van alle, maar misschien zijn ze me niet kwaad gezind. (...)

⁴ Heere Heeresma's broer Faber verzorgde de 'strip' op bladzijde 20 van de uitgave. Hij overleed bij een auto-ongeluk op Ibiza in 1969 op dertigjarige leeftijd. Heere was de zwager van Cornets de Groot.

CdG aan WM

Den Haag, 13 april 1970

Beste Wim,

Even iets moeilijks, t.w. 'Hoe sleep ik een aanvullend honorarium binnen?'

Ik stuur je de gegevens die we nodig hebben met deze brief toe. Als je ze gelezen hebt zie je dat ik moet hebben:

een exemplaar van het met jou gesloten contract, waaruit blijkt dat mij een redelijk honorarium is verleend. Dat contract bestaat w.i.w. niet, maar we zouden er een in elkaar kunnen zetten: jij kent wsch. de normen wel voor iets dergelijks en wat mij betreft hoef ik geen contract te hébben en ook geen honorarium, als ik beide - pro forma, en ter gelegenheid van deze zaak - maar wèl 'hèb'...Men eist dat, en we doen er dus verstandig aan die idiote voorwaarden te vervullen. Wat de tekening van Faber Heeresma betreft: daarover hoef je geloof ik niets te zeggen: ik heb haar cadeau gehad. (...)

Je moet het contract antidateren, bv. 'sept. '68'. (...) Als 't goed gaat, zitten er f 500,- in voor mij, en die wil ik best hebben. Wacht je er svp niet te lang mee? De aanvraag moet vóór 1 juni in zee! (...) Hier gaat alles zo goed en zo kwaad als 't kan (...) Met de boeckschrijverij gaat 't wèl beroerd tegenwoordig: van mij wil men (= Bert Bakker èn Bruna) alleen iets uitgeven als de uitgave gesubsidieerd wordt: een ellende, want de beslissing laat lang op zich wachten, en als 't afketst moet er een uitgever te vinden zijn, die 't *zonder* subsidie doet (en die zijn er, naar 't zich steeds meer laat aanzien, niet!). Enfin, we zullen maar niet bij voorbaat klagen, en in filosofische berusting de moeilijkheden 't hoofd bieden. (...)

CdG aan WM

[ongedateerd]

(...) Aan 't eind van dit jaar moet ik 4 ex. van *Een wijze* hebben, om bij de overheid een 'honorarium' ervoor aan te vragen. Hoû die 4 dus in ieder geval voor me in reserve (dat zal, als alles gaat zoals 't nu gaat, wel lukken - maar ik hoop op een andere ontwikkeling!)